

Zastupnici Ličke pukovnije šezdesetih godina XIX. stoljeća*

Donošenje Listopadske diplome 20. listopada 1860. označilo je kraj neoapsolutizma i uvođenje novog državnog ustroja Austrijskog Carstva. Već iduće godine odobreno je sazivanje Sabora Trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije na kojem su sudjelovali i predstavnici s područja Hrvatsko-slavonske vojne krajine, uz uvjet da se njihove rasprave ograniče samo na odnos Trojedne Kraljevine prema Kraljevini Ugarskoj i Austrijskom Carstvu. Međutim, to nije spriječilo zastupnike da vladaru podnesu predstavku u kojoj su tražili da se vojnokrajški sustav u potpunosti ukine i na tom području uvede ustavni poredak. Car i kralj Franjo Josip I. nije udovoljio tome zahtjevu, kao uostalom ni mnogim drugima koje su iznijeli saborski zastupnici, priznajući samo činjenicu da krajiško područje čini sastavni dio Trojedne Kraljevine i obećavajući da će u bliskoj budućnosti biti provedeno potpuno sjedinjenje toga teritorija s matičnim hrvatskim područjem. Godine 1866., za vrijeme zasjedanja novoga Sabora, vladar je ponovno odbio zahtjev za ukidanjem vojnokrajškog sustava objašnjavajući da bi taj potez ozbiljno ugrozio obrambenu snagu cjelokupnog Carstva. U ovome radu donose se biografski podatci o krajiškim zastupnicima s područja Ličke krajiške pukovnije koji su sudjelovali na zasjedanjima tih dvaju sabora. Radilo se o osobama različitih životnih pozadina koje su nesumnjivo utjecale na oblikovanje njihovih političkih gledišta, prvenstveno pitanja održanja vojnokrajškog sustava.

Ključne riječi: Vojna krajina; Lička pukovnija; zastupnici; Sabor Trojedne Kraljevine; XIX. stoljeće

* Ovaj rad nastao je kao rezultat istraživanja u sklopu projekata *Mapiranje parlamentarnih izbora 1848. – 1918. u Hrvatskoj* (IP-2019-04-5148 MAPPAR) koji je financijski potpomogla Hrvatska zaklada za znanost i *Vlast to smo mi. Društvene mreže i upravljačke strukture u hrvatskom novom vijeku* (380-01-02-23-46 VTSM) koji se provodi na Hrvatskom institutu za povijest i financira sredstvima Europske unije iz fonda NextGenerationEU. Rad je proširen verzijom izlaganja pod naslovom „Saborski zastupnici iz Ličke krajiške pukovnije“ održanog na *VIII. kongresu hrvatskih povjesničara* u Rijeci 30. rujna 2021. godine.

Uvod

Nakon razdoblja neoapsolutizma, car i kralj Franjo Josip I. (1848. – 1916.) donio je 20. listopada 1860. Listopadsku diplomu kojom je preuređen državni ustroj Austrijskoga Carstva i omogućeno sazivanje zemaljskih predstavničkih tijela, pa tako i Sabora Trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Kao i 1848., stanovnici Vojne krajine, područja koje je u teritorijalnom i povijesnom smislu pripadalo Trojednoj Kraljevini, ali je u administrativnom pogledu bilo podređeno Beču, odnosno Carskom i kraljevskom ministarstvu rata, stekli su također pravo izbora svojih saborskih zastupnika. Ti krajiški zastupnici koji su sudjelovali na zasjedanjima dvaju sabora (1861. i 1865. – 1867.) izražavali su različita gledišta po pitanju potrebe očuvanja ili ukidanja vojnokrajiškog sustava, a na oblikovanje njihovih političkih stajališta nesumnjivo su utjecale njihove životne prilike.

Ovaj rad predstavlja rezultate istraživanja usmjerenog prema izdvajanju pojedinih biografskih podataka o zastupnicima iz jednog konkretnog krajiškog područja – teritorija Ličke pukovnije.

U pronalaženju informacija o ličkim zastupnicima poslužili su prvenstveno izvori vojne provenijencije pohranjeni u Ratnom arhivu (*Kriegsarchiv*) u Beču i u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Riječ je o vojnim popisima, među kojima veliku vrijednost u ovome kontekstu predstavljaju mjesečni iskazi (*Monath Tabellen*), odnosno mjesečna izvješća o stanju u krajiškim pukovnijama. Osim što sadrže brojčane podatke o promjenama u pukovniji, u sklopu ovih izvora mogu se naći i isprave o novačenju, otpuštanju, premještanju i smrti pojedinih vojnih službenika. Upravo takvi dokumenti sadrže detaljne podatke o životnim sastavnicama krajiških vojnih službenika, poput bračnog stanja, vjerske pripadnosti, dobi, fizičkih karakteristika i vojne karijere.

Osim mjesečnih iskaza, u skupinu vojnih popisa ubrajaju se i kvalifikacijske liste (*Conduitlisten*), popisi u kojima se na godišnjoj razini vodila evidencija o časnicima i dočasnicima, razmatrajući pritom njihovo porijeklo, znanja, vještine, vojno iskustvo, ponašanje i druge karakteristike pomoću kojih se moglo utvrditi je li neki pojedinac kvalificiran za izvršavanje vojnih zadataka i eventualno napredovanje. Budući da su se među ličkim zastupnicima našli i oni koji nisu bili vojni službenici, informacije o njihovom djelovanju crpljene su iz onovremenih novina.

Lička pukovnija u vrijeme neoapsolutizma

Na Saboru 1861. izražena je želja za ukidanjem institucije Vojne krajine koju je većina tadašnjih krajiških zastupnika smatrala glavnim razlogom teškog stanja na krajiškom teritoriju obilježenoga gospodarskom zaostalošću, siromaštvom, razbojništvom,

preopterećenošću vojnom službom, izloženosti surovim vojnim zakonima i visokim stopama gubitaka u ratnim sukobima.¹

Život na krajiškom prostoru nesumnjivo je bio prožet brojnim izazovima, kako onima s kojima su se krajiški vojnici susretali na udaljenim bojištima u ratno doba, tako i onima kojima su bili izloženi na samom krajiškom tlu u vrijeme mira. Ipak, ne treba zaboraviti i činjenicu da je vojnokrajiški sustav donosio i određene pogodnosti u odnosu na civilno područje. Krajišnici su u vrijeme nerodnih godina mogli računati na pomoć u plodinama i novcu, a omogućena im je i nabava nekih onodobnih luksuznih proizvoda, poput soli, duhana i vina, po povoljnijim cijenama. Osim toga, vojni status krajišnike je stavljao u povoljniji društveni položaj u odnosu na kmetove na susjednom civilnom hrvatskom području i otvarao im mogućnost društvenog uzdizanja putem vojne službe,² zbog čega su se desetljećima žestoko opirali uvođenju civilne uprave i gubitku krajiškog statusa.

No, situacija se sredinom XIX. stoljeća počela mijenjati. Nakon sloma revolucije 1848./1849. godine nastupile su promjene koje će imati dalekosežne posljedice na daljnji razvoj i održanje višestoljetne vojnokrajiške institucije. Ukidanjem kmetstva na civilnom području 1848. odredbama Sabora i bana Josipa Jelačića (1848. – 1859.) vojnokrajiški status izgubio je dotadašnju prednost i privlačnost koju je osiguravao krajiškom društvu.³ No, kako su svojim vojnim angažmanom uvelike doprinijeli slomu revolucionarnih snaga i očuvanju Monarhije, krajišnici su stekli pravo na zasluženu nagradu za svoju požrtvovnost. Ta nagrada trebala se očitovati u Krajiškom temeljnom zakonu donesenom 7. svibnja 1850. godine. Iako su tim zakonom zadržani vojni karakter i neposredna podčinjenost Vojne krajine Ministarstvu rata u Beču, osigurani su i neki ustupci u gospodarskoj sferi. Konkretnije, zemljišni posjedi postali su aktualno i nasljedno vlasništvo krajiških zadruga, a ograničenja za obnašanje civilnih službi bila su ukinuta. Osim toga, ukinuta je državna rabota, dok se zadržala samo općinska rabota koja je uključivala gradnju i održavanje cesta, zatim gradnju bolnica, skladišta te sličnih ustanova od lokalnog značaja,⁴ a određeni su i povoljniji uvjeti za diobu krajiških zadruga.⁵

Teškoće s kojima se krajiško stanovništvo suočavalo tijekom pedesetih godina XIX. stoljeća mogu se поближе ilustrirati na primjeru Ličke pukovnije. Čak i kad su nisu bili

1 Usp. Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 86; Kolak-Bošnjak, Markus, Matković, *Hrvatski sabor 1861.*, 9-10; Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja*, 42-44.

2 Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 49.

3 Rothenberg, „The Struggle over the Dissolution“, 64-65.

4 *Isto*, 66; Valentić, „Vojna krajina u austrijskoj politici“, 53-54. Detaljnije o odredbama Temelnog zakona o ustrojstvu Hrvatsko-slavonske i Banatsko-srpske vojne krajine vidi: Markus, *Hrvatski politički pokret*, 335-348.

5 Osnovnim krajiškim zakonom iz 1807. godine neprenosiva zemlja iznosila je 2/3 selišta, a na području Karlovačke i Banske krajine selište je bilo utvrđeno na veličinu od 24 jutra. Močanin, Valentić, *Vojna krajina u Hrvatskoj*, 56. Novim zakonom novoutemeljena zadruga morala je raspolagati s najmanje 6 jutara zemljišta. Markus, *Hrvatski politički pokret*, 342.

izloženi ratnim nedaćama živote su im ugrožavale zarazne bolesti koje su se naglo širile i desetkovale krajiške redove. U Lici se tako krajem kolovoza 1855. pojavila kolera od koje je u razdoblju od 6 mjeseci umrlo gotovo 2000 stanovnika, među njima i desetak časnika koji su se nalazili u stožernom sjedištu pukovnije, Gospiću.⁶ Osim bolesti, učestale probleme predstavljali su siromaštvo i glad kao posljedice gospodarske nerazvijenosti. O tome svjedoči i izjava ličkog pukovnika Michaela Rheinbacha 1847. godine, zabilježena perom engleskog putopisca i diplomata Andrewa Archibalda Patona (1811. – 1874.), prema kojoj je vojni dio njegovih dužnosti predstavljao lagan posao, ali zato su mu zadaće ekonomskoga upravljanja pukovnijom, naročito usred teške gladi kad je snosio odgovornost za sedamdeset i šest tisuća duša, zadavale velike napore te zahtijevale znatno fizičko i umno naprezanje.⁷

Prema podacima iz 1857. na području čitave Hrvatsko-slavonske vojne krajine živjelo je ukupno 674 864 stanovnika, a od toga na području Ličke pukovnije njih 76 856, dakle, neznatno više od broja koji je Rheinbach naveo 1847. godine. Po broju stanovnika ova se krajiška pukovnija nalazila na drugom mjestu, odmah iza Đurđevačke pukovnije na čijem je području živjelo 78 534 stanovnika. U smislu vjerskog sastava, Lička je pukovnija bila jedna od četiriju krajiških pukovnij, uz Slunjsku, I. i II. bansku, u kojoj je pravoslavno stanovništvo imalo većinu, točnije 51 010 pravoslavaca naspram 25 846 katolika.⁸

U smislu vojnog opterećenja, 1857. nešto više od 4000 Ličana aktivno je služilo u vojsci. Prema mjesečnom iskazu Ličke pukovnije za travanj te godine u sklopu vojnog odjela (*Feldstand*) nalazilo ih se 3710, a 450 u odjelu krajiške uprave (*Grenzverwaltung*). Uzimajući u obzir podatke o ukupnom broju stanovnika Ličke pukovnije dolazi se do zaključka da je samo 5,41 % od ukupnog broja ličkih stanovnika služilo u vojsci.⁹ Većini stanovništva preostala je, stoga, mogućnost posvećivanja poljoprivrednoj ili nekoj drugoj gospodarskoj djelatnosti, ali u tome su ih sprječavale druge okolnosti. Jedna od njih odnosila se na činjenicu da je zbog specifičnog reljefa ovdašnje područje oskudijevalo obradivim površinama. S obzirom na količinu raspoložive obradive zemlje može se reći da je prostor Ličke pukovnije bio i čak prenapučen,¹⁰ a dodatni pritisak stvarale su migracije stanovnika iz susjednog Bosanskog pašaluka uslijed nemira i buna koje su ga početkom pedesetih godina XIX. stoljeća zahvatile.¹¹

6 HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, Fortsetzung der Likaner Regimentsgeschichte vom Oberleutenant Franz Turić (dalje: Fortsetzung), sv. I, fol. 55.

7 Lokmer, „Andrew Archibald Paton“, 409.

8 *Statistische Übersichten über die Bevölkerung und den Viehstand von Österreich nach der Zählung vom 31. Oktober 1857*, 172; Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja*, 49.

9 HR-HDA-439-LGP, kut. 27 i 154.

10 Prema tumačenju Gunthera Ericha Rothenberga poboljšanja u javnoj sigurnosti, duga razdoblja mira i napredak u higijeni doveli su do porasta broja krajiškog stanovništva. No, s druge strane, količina obradivog tla se smanjila, produktivnost nije rasla, a k tome opadao je i broj stoke u odnosu na broj stanovništva. Rothenberg, *The Military Border in Croatia*, 131.

11 Valentić, „Vojna krajina u austrijskoj politici“, 58.

Taj prekomjieran broj stanovništva doprinio je, naravno, uz druge faktore, poput gladi, neimaštine, nezadovoljstva vojnom službom i upravom, razvoju razbojništva koje u razdoblju pedesetih i šezdesetih godina XIX. stoljeća postaje akutan problem na krajiškom tlu. Upravo je ta pojava bila najizraženija na području Ličke pukovnije i dviju pukovnija Banske krajine.¹² No, čini se da je situacija na banskom tlu ipak bila ozbiljnija nego na ličkom, o čemu svjedoči činjenica da su u kolovozu 1854. dvije ličke satnije (7. i 8.) poslane u Zagreb kao pripomoć u potjeri za razbojnicima.¹³ U jednoj potvrdi (*Consignation*) datiranoj 25. rujna 1856. popisano je ukupno 75 osoba, među kojima su se našli unovačeni i neunovačeni krajišnici te nekoliko žena, koje su se tada nalazile u pukovnijskom zatvoru u Gospiću. Zanimljivo, među zločinima zbog kojih su te osobe bile zatvorene zabilježena su tek tri slučaja razbojništva, dok je prednjačila krađa s 34 slučaja. Od ostalih zločina spominju se još umorstvo, ranjavanje, infanticid, povreda dužnosti, zloupotreba položaja, prijevara, krivotvorenje novca ili propusnice, prikrivanje rođenja, prisvajanje strane zemlje, klevetanje i palež.¹⁴

Razbojništvo je bilo usko povezano s jednim drugim načinom izražavanja nezadovoljstva vojnom službom, a on se odnosio na dezertiranje. Uvidom u mjesečne iskaze Ličke pukovnije u šestom desetljeću XIX. stoljeća moguće je uočiti da ta pojava u ličkim redovima nije bila izražena u tolikoj mjeri da je predstavljala ozbiljan problem. U razdoblju od 1852. do 1859. zabilježeno je 106 slučajeva dezertiranja, pri čemu ih je 1854. bilo najviše, točnije 39. U istom je razdoblju 35 dezertera vraćeno u vojne redove, od toga dio dobrovoljno, a dio prisilno. Uvidom u sadržaj posebnih isprava (*Presentirungs-Liste*) u kojima su predstavljeni osobni profili dvanaestorice ličkih dezertera koji su napustili svoje jedinice od 1853. do 1856. može se uočiti da su ih različiti razlozi potaknuli na taj čin: siromaštvo, glad, nevoljkost za vojnom službom i želja za uzdržavanjem putem privatne službe, zatim sklonost skitanju i strah od kazne za počinjeni prekršaj.¹⁵

Iako je modernizacija u pravom smislu riječi u XIX. stoljeću bila zastupljenija na civilnom hrvatskom području, određeni tragovi mogli su se uočiti na krajiškom tlu. To se prije svega odnosi na uvođenje telegrafske linije. Zagreb je 1854. dobio telegrafsku

12 Usp. Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 66; Pavličević, „Hajdučija u Hrvatskoj“, 139-140, 152, 155-157; Rothenberg, *The Military Border in Croatia*, 159; Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja*, 40; Valentić, „Vojna krajina u austrijskoj politici“, 58-59, 63.

13 HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, Fortsetzung, sv. I, fol. 53-54.

14 HR-HDAZg-439-LGP, kut. 26.

15 HR-HDA-439-LGP, kut. 23-31, 153-155. U pogledu kažnjavanja krajišnika za prijestupe u ovo su doba nastupile neke promjene. Vrhovno zapovjedništvo austrijske vojske 1855. znatno je suzilo mogućnost izricanja kazne zatvorom koja je bila ocijenjena kao preskupa za krajišku upravu. Umjesto tamnice, kao najstroža kazna za prijestupe određeno je batinanje koje nije bilo namijenjeno samo krajiškim vojnicima, već i ženama, djeci te starijim osobama. No, iste je godine također zloglasno „trčanje kroz šibe“ kao sredstvo kažnjavanja ukinuto, a broj udaraca štapom je umanjen. Batinanje je konačno potpuno ukinuto 1868. godine. Usp. Deák, *Beyond Nationalism*, 104-106; Valentić, „Hrvatsko-slavonska Vojna krajina 1790–1881“, 75; Valentić, „Vojna krajina u austrijskoj politici“, 65.

vezu s Karlovcem i dalje preko Gospića sa Zadrom i Splitom.¹⁶ Trgovačke potencijale pružale su blizina Dalmacije i osmanske Bosne, zatim njihova prometna povezanost s ličkim područjem, kao i postojanje pomorske luke u Karlobagu.¹⁷ Ipak, trgovina i obrt bili su vrlo slabo razvijeni, o čemu svjedoče i statistički podatci iz 1857. prema kojima je na ličkom području zabilježeno samo 61 tvorničar i obrtnik, zatim 21 trgovac te 19 pomoćnih radnika. Urbana središta koja bi potencijalno mogla omogućiti uspon obrta i trgovine bila su također nerazvijena. Gospić je, kao sjedište pukovnije, brojio samo 1431 stanovnika, a vojni komunitet Karlobag 577 stanovnika, od kojih se samo 13 bavilo obrtom, 10 trgovinom, a 37 brodarstvom i ribarstvom.¹⁸

Godine 1859., kada je Austrijsko Carstvo ušlo u ratni sukob s Kraljevinom Sardinijom-Pijemont i njezinim saveznikom Francuskim Carstvom, tisuće je krajišnika, a među njima i Ličana, upućeno na Apeninski poluotok. Dva lička bojna bataljuna, u kojima se nalazilo oko 2700 krajiških vojnika, sudjelovala su u dvjema bitkama, u manjoj kod Montebella, 20. svibnja, kao i u najvećoj bitci ovoga rata koja se odigrala kod Solferina, 24. lipnja. Iako je ovaj rat završio porazom austrijske strane i posljedično gubitkom gospodarski vitalne Lombardije, krajišnici su iskazali svoju vojnu vrijednost, pretrpjevši gubitke, ali i stekavši odlikovanja. U slučaju Ličana u sukobima je poginulo 35, nestalo 91, a preko 240 osoba bilo je ranjeno. Od potonjih mnogi su na kraju u bolnicama zbog ozbiljnosti rana i loših higijenskih uvjeta izgubili život ili su ostali trajni invalidi. No, s druge strane, znatan broj ličkih časnika, dočasnika i običnih vojnika stekao je odlikovanja: 4 križa za vojne zasluge, 8 najviših pohvalnih priznanja, 1 zlatna medalja za hrabrost, 5 srebrnih medalja za hrabrost I. stupnja i 26 srebrnih medalja za hrabrost II. stupnja.¹⁹ Svakako najbolja potvrda zadovoljstva izvedbom pripadnika Ličke pukovnije u ovom ratu jest činjenica da je od 1. siječnja 1860. njezin naziv promijenjen u „Carsko-kraljevska krajiška pukovnija br. 1 cara Franje Josipa“ (*Kais[erliches] Kön[ig]l[iches] Kaiser Franz Josef Likaner Ites Grenz-Regiment*).²⁰

16 Godine 1857. u Banskoj su Hrvatskoj postojala tri telegrafska ureda (Zagreb, Karlovac i Rijeka), a u Krajini samo jedan i to upravo u Gospiću. Gross, *Počeci moderne Hrvatske*, 237, bilj. 48; Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 58-59.

17 Valentić, „Vojna krajina u austrijskoj politici“, 58-59.

18 Po broju stanovnika Karlobag se nalazio na samome dnu ljestvice od 7 vojnih komuniteta, a sa samo 10 trgovaca nalazio se na pretposljednem mjestu. Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja*, 45, 49.

19 Detaljan prikaz sudjelovanja Ličana u spomenutom ratu vidi u: Balić, „Krajišnici u Austrijsko-sardinijskom ratu“, 385-412.

20 HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, Fortsetzung, sv. II, fol. 10.

Lički zastupnici na Saboru 1861. godine

U radu Sabora 1861. sudjelovalo je šestero zastupnika s područja Ličke pukovnije: samu pukovnicu predstavljali su Petar Vukelić, Simo Brkić, Jovan Omčikus i Ilija Guteša, vojni komunitet Karlobag Ljudevit Slamnik, a stožerno sjedište Gospić Petar Luger.²¹

Simo Brkić

Pri istraživanju raspoloživih izvora pronađeni su podaci za četvoricu zastupnika, o čemu će biti više riječi u nastavku ovoga rada. Simo Brkić po profesiji je bio trgovac, što odmah isključuje mogućnost njegovog evidentiranja u vojnim popisima. Zabilježeni su tek oskudni podaci iz njegovog govora u Saboru 9. veljače 1861. u kojemu doznajemo da se radilo o starijem čovjeku iz siromašne obitelji, skromnog obrazovanja, ali s puno iskustva i zdravog razuma što ga je potaknulo na zaključak da vojni sustav u Krajini nije dobar i da krajišnici zbog njega žive u bijedi.²²

Petar Vukelić

Petar Vukelić također predstavlja problem, ali ne zbog izostanka podataka, već u pogledu utvrđivanja točnog identiteta ove osobe. Naime, prema tumačenju Envera Ljubovića radilo se o visokom časniku Ličke pukovnije koji se „u Hrvatskome saboru zdušno zalagao za ukidanje omražene Vojne krajine koja je sprečavala gospodarski razvoj Like, Gacke i Krbave“.²³ U vojnom shematizmu za 1860. i 1861. jedinu osobu s tim imenom i prezimenom nalazimo na poziciji agenta drvnog skladišta (*Holzdepotagent*) u Karlobagu.²⁴ Taj vojni službenik u kvalifikacijskim listama zadnji se put spominje 1859. kao *Petar von Wukellić*. Podaci iz te isprave otkrivaju da je rođen 1805. u Senju, bio je katoličke vjere, oženjen i otac jednog muškog nezbrinutog (*unversorgt*) djeteta. Započeo je svoju vojnu karijeru 23. lipnja 1836. u Otočkoj pukovnici na položaju ubirača vinske daće (*Weindatzeinnehmer*), zatim je postao pisar drvnog skladišta (*Holzdepotschreiber*), a na istoj funkciji nastavio je djelovati nakon prelaska u Ličku pukovnicu 31. lipnja 1838. godine. Iako je pozitivno ocijenjen u pogledu ponašanja, marljivosti, znanja i vještina, istaknut je i podatak da zbog zdravstvenog stanja više nije bio upotrebljiv. Bolovao je, naime, od traheitisa, odnosno kronične upale dušnika, a k tome imao je problema s drhtanjem desnog dlana i bio je mršave tjelesne građe. Zbog toga je i sâm zatražio umirovljenje.²⁵ Želja mu je doskora i bila udovoljena jer u kvalifikacijskoj listi za sljedeću godinu on se više ne spominje na tom položaju, tek je na dnu isprave naveden podatak da je 1. studenog 1859. smijenjen s pozicije zbog bolesti, a 1. srpnja 1860.

21 Kolak Bošnjak, Markus, Matković, *Hrvatski sabor 1861.*, 57.

22 Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 125-126.

23 Ljubović, *Grbovi plemstva Like*, 274.

24 *Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthums für 1861 – 1862*, 690.

25 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1134.

i umirovljen.²⁶ Osim što podatci u vojnim shematizmima očito nisu bili ažurni, čini se manje vjerojatnim, sudeći po zdravstvenom stanju, da je ova osoba mogla obnašati dužnost saborskog zastupnika.

Analizom vojnih popisa iz ranijeg vremena, međutim, dolazi se do još jedne osobe istoga imena i prezimena, ali ne u Ličkoj, već u Ogulinskoj pukovniji. Tako u kvalifikacijskoj listi iz 1856. nalazimo natporučnika Petra Vukelića (*Peter Vukelich*), rođenog 1802. u Toboliću blizu Slunja. Završio je tri razreda normalke, dobro se služio njemačkim i hrvatskim jezikom u govoru i pismu, a govorio je još i ponešto talijanski. U vojsci je služio 35 godina, isključivo u Ogulinskoj pukovniji. Po obilježjima radilo se o kvalitetnom časniku koji se isticao srčanošću, marljivošću, uspjehom, jahačkim vještinama i znanjem o oružju. Nadalje, opisan je kao dobar zapovjednik i hrabar veteran koji je sudjelovao u pohodima 1835. i 1836. na bosanskom teritoriju, kao i 1848. i 1849. protiv revolucionarnih snaga. Bio je sitne i slabe tjelesne građe, a od početka travnja iste godine patio je od gihta i posljedica smrzavanja udova što je očito bio i razlog zbog kojeg je zatražio odlazak u mirovinu.²⁷

Dva spomenuta krajiška časnika ne samo da se zbog zdravstvenih razloga vjerojatno nisu mogli posvetiti poslovima saborskih zastupnika, već i činjenica da su bili uzorni vojni djelatnici umanjuje vjerojatnost da bi imali razloga zalagati se za ukidanje vojno-krajiškog sustava, kako to tvrdi Ljubović. No, rješenje ovoga problema leži u članku *Narodnih novina* objavljenom nedugo nakon što su održani izbori krajiških zastupnika. U njemu je ovaj lički zastupnik naveden kao „Polde Vukelić, tèrgovac u Gospiću“,²⁸ što upućuje na zaključak da se uopće nije radilo o pripadniku vojnih krugova, već o osobi kojoj postojanje institucije Vojne krajine nije odgovaralo prvenstveno zbog profesionalnog usmjerenja, odnosno trgovačkih interesa.

Ilija Guteša

Budući da je Ilija Guteša, jednako kao i Brkić i Vukelić, po profesiji bio trgovac, za očekivati je isprva bilo da će podatci o njegovom životu u korištenim izvorima također biti oskudni. Međutim, zahvaljujući svestranosti ove osobe, informacije o njegovom poslovnim, političkim, društvenim i drugim aktivnostima sačuvane su u brojnim člancima onovremenih hrvatskih novina.

Detaljni biografski podatci o ovome „uglednom zagrebačkom gradjaninu“ donosi tekst u novinama *Dom i svijet* objavljen nedugo nakon njegove smrti, 11. rujna 1894. godine. Doznajemo da se Guteša rodio 13. kolovoza 1825. u Svetom Petru (Bruvnu), a u Gračacu je završio trivijalnu školu i potom se vratio u rodno mjesto gdje je besplatno radio kao pisar u kancelariji. Nakon dvije godine zaputio se u Karlovac gdje je učio

26 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1135.

27 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze 519. Čini se da je ponovno aktiviran u vojnoj službi 1859. za vrijeme trajanja Austrijsko-sardinijskog rata u činu satnika II. stupnja kao zapovjednik jedne pričuvne satnije Otočke pukovnije. HR-HDA-440-OGP, kut. 28.

28 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 24. 5. 1861., 1.

trgovački zanat od Tomice Aleksića, svog „zemljaka“. Za vrijeme boravka u „Gradu na četiri rijeke“ upoznao se s hrvatskom spisateljicom Dragojlom Jarnević²⁹ koja mu je posuđivala razne knjige pomoću kojih je ovladao francuskim i talijanskim jezikom. Guteša je 1850. stigao u veliku trgovačku kuću Nikole Nikolića u Zagreb gdje je bio zaposlen kao knjigovođa, a ujedno i kao upravitelj jednog mlina kod Karlovca.³⁰

Od 1852. postaje samostalan trgovac žitom i brašnom, a otada se ujedno može pratiti i njegov poduzetnički uspon.³¹ Između 1853. i 1855. posjedovao je trgovinu brašnom u tadašnjoj zagrebačkoj Dugoj ulici, odnosno današnjoj Radićevoj ulici, a doznajemo da se radilo brašnu iz karlovačkih mlinova povoljne cijene, ali i dobre kvalitete, o čemu svjedoči i nagrada koju je Guteša dobio 1853. godine.³² Nakon kraćeg boravka u Dalmaciji, u Zagrebu 1872. kupuje od svog brata Dimitrija Guteše trgovinu na Markovom trgu, na mjestu današnjih Banskih dvora³³ i preusmjerava se na prodaju dalmatinskog vina.³⁴

U vrijeme izbora za Sabor 1861. Guteša se nalazio u Zagrebu i k tome na listi naknadno uvrštenih kandidata za zastupnike toga grada, zajedno s Antunom Jakićem.³⁵ Na kraju nijedan nije izabran kao zagrebački zastupnik, već krajiški: Jakić kao zastupnik vojnog komuniteta Kostajnica, a Guteša kao zastupnik Ličke pukovnije.³⁶ Na sjednici 28. lipnja 1861. Guteša je iznio zahtjev za neophodnim ostvarivanjem teritorijalne cjelokupnosti Hrvatske, odnosno sjedinjenjem Dalmacije, Krajine i ostalih zemalja te ukidanjem vojnog sustava, nakon čega bi se moglo upustiti u raspravu o odnosu Hrvatske prema Austriji i Ugarskoj.³⁷

Nakon završetka rada Sabora Guteša je 1862. zbog sumnji na poticanje nemira u Krajini u kontekstu odvratanja krajišnika od odlaska na bojište još 1859. godine, kao i potajnog slanja oružja u Bosnu te poticanja tamošnjeg stanovništva na ustanak, osuđen na zatvor u trajanju od tri godine. Do 1865. boravio je u češkim zatvorima u Olmützu (Olomouc), Jozefstadtu (Josefov) i Theresienstadtu (Terezín), a 1866. ponovno se vraća u Zagreb.³⁸ Iako se i dalje bavio trgovinom, nastojao je i dalje djelovati na političkom planu, zbog čega je bio tretiran kao sumnjiva osoba, naročito u vrijeme banovanja Levina baruna Raucha (1868. – 1871.). U otvorenom pismu objavljenom

29 Iskra Iveljić donosi podatak da se 18-godišnji Guteša udvarao 37-godišnjoj Dragojli, što joj je očito laskalo, ali joj je bio neprihvatljiv zbog toga što nije bio obrazovan i što je bio samo trgovački kalfa. Iveljić, *Očevi i sinovi*, 207, bilj. 793.

30 *Dom i svijet*, 15. 10. 1894., 17.

31 Iveljić, *Očevi i sinovi*, 207.

32 „Izložba poljskih proizvoda i rukotvorina godine 1853.“, *Narodne novine*, 9. 10. 1890., 4; „Oglašnik“, *Narodne novine*, 21. 1. 1853, 4.

33 Iveljić, *Očevi i sinovi*, 207.

34 *Narodne novine*, 21. 3. 1891., 6; 28. 11. 1891., 8.

35 „Proglas“, *Narodne novine*, 30. 3. 1861., 2.

36 Iveljić, *Očevi i sinovi*, 178; Perić, *Hrvatski državni sabor*, sv. 1, 293.

37 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 28. 6. 1861., 1; Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 111. Cijeli govor: isto, 111-114. Usp. Iveljić, *Očevi i sinovi*, 179.

38 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 16. 9. 1863, 2; „Trojedna kraljevina“, *Domobran*, 27. 1. 1866., 3. Usp. Iveljić, *Očevi i sinovi*, 207.

u oporbenom *Zatočniku* u srpnju 1870. suprotstavio se zagrebačkim „mamelucima“, odnosno vladinim poklonicima, kao i svim drugim neprijateljima koji šire klevete protiv njega, „kako dolikuje rođenu graničaru“.³⁹ U srpnju iste godine iste novine donose članak u kojem opisuju nemilo iskustvo dvojice učitelja iz Hercegovine koji su zbog druženja s Gutešom tijekom boravka u Zagrebu završili na policiji koja ih je pogrešno sumnjivala da prenose Gutešine proklamacije. Autor članka, potpisan samo slovom „J“, smatra ovo dokazom da vlada u suradnji s Mađarima nastoji spriječiti svako zbližavanje južnoslavenskih naroda te da pokušava posijati mržnju između Hrvata, Srba i Slovenaca.⁴⁰

Njegova jugoslavenska politička orijentacija došla je do izražaja naročito u vrijeme ustanka u Bosni 1875. godine. Guteša je tada ustanike opskrbljivao hranom i drugim potrepštinama, slao je pisma britanskim parlamentarcima u kojima je isticao patnje i stradanja naroda u Bosni od „Turaka“ i „poturčenih Bošnjaka“, tražeći od Velike Britanije potporu u uklanjanju osmanske vlasti i uređivanju redovne i zakonite uprave u Bosni i Hercegovini, kao i materijalnu pomoć za bjegunce.⁴¹ Novosadske novine *Zastava* izvijestavale su 1877. godine da Guteša na Uni, a Petar Uzelac, koji je 1862. također bio osuđen na sedam godina zatvora zbog poticanja ustanka u Bosni, na Tromedi rade za „veliku Hrvatsku“.⁴² Bosanska zemaljska vlada, osnovana nakon austrougarske okupacije 1878., zabranila mu je ulazak u zemlju, što treba dovesti u vezu s činjenicom da je tijekom ustanka održavao veze s Petrom Karađorđevićem,⁴³ a k tome je, prema izvješćima Informacijskog ureda (*Informationsbüro*) u sklopu austrougarskog Ministarstva vanjskih poslova u inozemstvu preko bosanskih izbjeglica širio laži o okupaciji.⁴⁴ No, iza tih jugoslavenskih težnji mogu se iščitati i poslovni interesi, o čemu svjedoči Gutešina molba Saboru 1886. u kojoj se žalio da mu zabrana ulaska u Bosnu i Hercegovinu šteti kao trgovcu koji raspolaže kapitalom u toj zemlji.⁴⁵

Novine obiluju i vijestima o Gutešinom dobrotvornom radu. Primjerice, Guteša je 1877. slao materijalnu pomoć bosanskim izbjeglicama koje su se našle na području Karlovačke i Banske krajine, a spominje se i kao predsjednik odbora za prikupljanje pomoći za te izbjeglice.⁴⁶ Godine 1877. poslao je 100 forinti za pripomoć djeci bosanskih bjegunaca koja u Metku pohađa pučku školu, a i tu je školu opskrbio dovoljnim brojem školskih knjiga za potrebe te djece.⁴⁷ Bosansku siročad slao je na edukaciju u

39 „Otvoreno pismo zagrebačkim mamelukom i svim mojim neprijateljem“, *Zatočnik*, 17. 6. 1870., 3.

40 „Dopisi“, *Zatočnik*, 14. 7. 1870., 3.

41 „Spomenica bosanskih bjegunaca u Hrvatskoj i Slavoniji i u bivšoj vojničkoj Krajini na narod i parlament englezki“, *Primorac*, 15. 4. 1877., 2.

42 „Naši dopisi“, *Primorac*, 3. 10. 1877., 3.

43 Iveljić, *Očevi i sinovi*, 423, 427.

44 AT-OeStA/HHStA-MdÄ-IB, kut. 55, fasc. 183.

45 Iveljić, *Očevi i sinovi*, 208.

46 „Naš vjestnik“, *Primorac*, 21. 2. 1877., 3; „Naš vjestnik“, *Primorac*, 3. 3. 1878., 3; „Naš vjestnik“, *Primorac*, 8. 3. 1878., 3; „Naš vjestnik“, *Primorac*, 15. 12. 1876., 3.

47 „Naši dopisi“, *Primorac*, 18. 3. 1877., 5.

razna inozemna mjesta gdje su se podučavali kod obrtnika i u ratarskim školama, a k tome im je omogućeno i stjecanje znanja stranih jezika. Prema novinskim vijestima, stotinjak je dječaka zahvaljujući Guteši i njegovim prijateljima poslano između 1877. i 1884. na izobrazbu u inozemstvo te se potom vratilo u Bosnu.⁴⁸

Osim bosanskih izbjeglica, potpomagao je i svom rodnom siromašnom ličkom kraju. Godine 1874. priskočio je u pomoć Ličanima koje je zahvatila glad i poslao im iznos od 100 forinti za što mu se zahvalio Anton Mollinary, čelni čovjek Glavnog zapovjedništva u Zagrebu.⁴⁹ Godine 1879. s umirovljenim ličkim pukovnikom Ivanom Murgićem ustanovio je zakladu za potporu siromašne, ali vrijedne ličke mladeži koja se školovala u novootvorenoj gospičkoj gimnaziji, a dva spomenuta lička rodoljuba donirali su svaki po 100 forinti.⁵⁰ U novinama se mogu naći i brojne druge Gutešine dobrotvorne aktivnosti na drugim hrvatskim područjima gdje je pružao financijsku potporu u radu kulturnih i humanitarnih društava, kao i prilikom podizanja kulturnih spomenika i građevina, poput Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti te Hrvatskog narodnog kazališta.⁵¹

Tijekom sedamdesetih, osamdesetih i devedesetih godina XIX. stoljeća u više se navrata spominje na dužnosti gradskog zastupnika Zagreba.⁵² Čini se da mu je potonja pozicija služila ujedno za širenje i zaštitu vlastitih trgovačkih interesa. Primjerice, 1882. postaje dobavljač petroleja za gradsku općinu u Zagrebu, nakon što je na sjednici gradskog zastupstva njegova ponuda prihvaćena kao najniža, uz prigovor jednog zastupnika da je dosadašnja kvaliteta petroleja koju je Guteša nabavljao bila loša.⁵³ Godine 1890. na kraju sjednice gradskog zastupništva Guteša je iznio prijedlog da se stavi „uvoznina“ (uvozna carina) na strane kisele vode koje se uvoze u Zagreb kako bi se zaštitile domaće kisele vode koje su bolje. Odbor nije mogao uvažiti ovaj prijedlog budući da bi carina samo na nehrvatske vode bila nezakonita, ali nije isključena mogućnost da se uvede carina na sve kisele vode, a da se hrvatske obrane od strane

48 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 5. 9. 1882., 4; „Prilog 'Nar. Nov.' br. 48“, *Narodne novine*, 28. 2. 1884., 3.

49 Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 71.

50 Dr. prof. Petar Tomić, „Kako bi se dalo pomoći darovitoj, ali siromašnoj gimn. mladeži ličko-otočkoga okružja rodoljubivim nastojanjem i požrtvovanjem?“, *Branislav*, 18. 12. 1878., 3; „Naš viestnik“, *Branislav*, 17. 1. 1879., 3; „Naš viestnik“, *Branislav*, 24. 1. 1879., 3.

51 *Domobran*, 18. 10. 1865., 5; „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 5. 1. 1883., 3; „Račun odbora nekolicine mlade gospode za promicanje gradnje hrvatskoga kazališta u Zagrebu“, *Narodne novine*, 26. 1. 1883., 3; „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 18. 6. 1883., 2; „Izvjješće“, *Narodne novine*, 16. 5. 1883., 4; „Izvjješće“, *Narodne novine*, 16. 5. 1883., 4; „I. Izkaz prinosah za Kačićev spomenik u Zagrebu“, *Narodne novine*, 6. 8. 1891., 4; „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 11. 4. 1888., 3; Iveljić, *Očevi i sinovi*, 221.

52 „Naš vjestnik“, *Primorac*, 13. 9. 1876., 4; „Naš vjestnik“, *Primorac*, 9. 3. 1877., 3; „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 20. 7. 1885., 2; „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 17. 9. 1885., 3; „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 24. 3. 1887., 7; „Sjednica gradskoga zastupstva“, *Narodne novine*, 23. 6. 1887., 8; „Sjednica gradskoga zastupstva zagrebačkoga“, *Narodne novine*, 29. 12. 1892., 4.

53 „Sjednica gradskog zastupstva“, *Narodne novine*, 2. 12. 1882., 3.

konkurencije s nižim carinama.⁵⁴ Zanimljivo, članak iz petrinjskih novina *Banovac* iz ožujka iste godine piše da je Guteša preuzeo Lasinjsko vrelo kisele vode kod Karlovca na više godina.⁵⁵

Po vjeroispovijesti bio je pravoslavac, a po narodnosti se izjašnjavao kao Srbin, ali ipak je zastupao ideje jugoslavenstva, odnosno sloge između Srba i Hrvata. U svrhu promicanja tih ideja izdao je i knjižicu *Upoznajmo se!* u kojoj je ponudio tumačenje prema legendama različitih imena južnoslavenskih plemena i pozivao na međusobnu suradnju.⁵⁶ Poznato je da se ta knjižica 1880. prodavala u Zagrebu i Dubrovniku, a njezin prihod je bio namijenjen za pomoć bosanskoj siročadi.⁵⁷ Pred kraj života, točnije 1893. stupa u redove ujedinjene hrvatske opozicije, sastavljene od obzoraša i pravaša, a toplo je pozdravio i pravaški list *Hrvatska*.⁵⁸

Iz privatnog života doznajemo još da je bio oženjen i da je imao najmanje jedno dijete. Godine 1891. sa suprugom Anom Gutešom kupio je kuću u zagrebačkoj Mesničkoj ulici br. 32 za iznos od 6600 forinti,⁵⁹ a sljedeće godine polovicu kuće prepisao je supruzi.⁶⁰ Samo četiri godine nakon Gutešine smrti, 1898. život je izgubio i njegov sin Spasomir otrovavši se u dobi od 18 godina.⁶¹

Jovan Omčikus

Još jedan od ličkih zastupnika koji je na zasjedanju Sabora 1861. zastupao politička stajališta slična Gutešinim, točnije zahtjev za ukidanjem vojnokrajiske institucije,⁶² bio je Jovan Omčikus. Budući da je po zanimanju bio poštanski službenik,⁶³ podatci o njemu mogu se naći u vojnim popisima, konkretnije mjesečnim iskazima Ličke pukovnije. Najraniji dokument u kojem se on spominje jest potvrda o stupanju na dužnost (*Presentirungs Liste*) poštanskog službenika (*Post Cambiaturist*) u sklopu upravnog

54 „Trojedna kraljevina, (Iz odborah gradskoga zastupstva zagrebačkoga.)“, *Narodne novine*, 5. 7. 1890., 3.

55 „Viestnik, (Lasinjsko vrelo)“, *Banovac*, 29. 3. 1890., 3.

56 *Dom i svet*, 15. 10. 1894., 17.

57 *Slovinac*, 16. 3. 1880., 20; 1. 4. 1880., 19.

58 Iveljić, *Očevi i sinovi*, 208.

59 „Narodno gospodarstvo, (Promet nekretninami u obsegu grada Zagreba tečajem II. četvrtgodine 1891.)“, *Narodne novine*, 6. 7. 1891., 5.

60 „Narodno gospodarstvo“, *Narodne novine*, 11. 4. 1892., 5.

61 „Širom svijeta“, *Banovac*, 5. 2. 1898.

62 Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 125; Perić, *Hrvatski državni sabor*, sv. 1, 263. Omčikus je također podupirao ideju unije s Ugarskom. Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 143-144.

63 U Karlovačkoj krajini poštanske službe uspostavljaju se osamdesetih godina XVIII. stoljeća na relacijama Karlovac – Senj i Žuta Lokva – Gospić – Karlobag. Godine 1786. utemeljene su poštanske postaje u Perušiću, Gospiću i Oštarijama na Velebitu. Poštanski službenici bili su zaduženi dva puta tjedno otpremati pisma i druge pošiljke, a po potrebi prevoziti i putnike. Primali su novčane predumje za nabavu konja, pribora, kola i drugih potrepština za poštu, a uz to su im osigurana i zemljišta te novčane naknade za uzdržavanje konja. Ovi djelatnici bili su podložni isključivo vojnoj jurisdikciji, a svi prihodi od poštanske djelatnosti slijevali su se u poseban vojni fond iz kojega se financirao daljnji razvoj poštanske službe. Usp. Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 33; Hübler, *Militär-Oekonomie-System*, sv. 15, 278.

odjela Ličke pukovnije s datumom 15. listopada 1832. godine. Njegova postaja bila je Mali Alan (*Mali Hallan*) na novoj velebitskoj cesti⁶⁴ u sklopu Satnije Sv. Mihovil.⁶⁵ U ovom dokumentu naveden je pod imenom Gajo, a u mjesečnim iskazima iz tridesetih i četrdesetih godina spominje se pod imenima Gajo i Lazar,⁶⁶ a činjenica da je u tom razdoblju bio jedini takav djelatnik s prezimenom Omčikus u Ličkoj pukovniji sugerira da se radilo o kasnijem krajiškom zastupniku.

Sljedeći dokument koji sadrži detaljnije informacije o Omčikusu datira 30. travnja 1849., a tiče se njegovog premještanja. Naime, od te godine poštanska služba više nije potpadala pod odjel krajiške uprave, već su svi krajiški poštanski djelatnici stavljeni pod Carsku i kraljevsku višu poštansku upravu u Zagrebu. Stoga, od toga se vremena više ne može pratiti njegova djelatnost u mjesečnim iskazima Ličke pukovnije.⁶⁷ No, upravo ovaj zadnji dokument otvara razne probleme s identitetom ove osobe. Naime, te 1849. Gajo Omčikus naveden je kao 50-godišnjak, rođen u Udbini, pravoslavne vjere, oženjen i bez djece.⁶⁸ U ranijem dokumentu iz 1833. naveden je kao 65-godišnjak iz Udbine, pravoslavne vjere, oženjen, s troje muške i dvoje ženske djece.⁶⁹ Ono što je posebno začuđujuće jest podatak iz potvrde o premještanju iz 1849. prema kojemu je Omčikus služio kao poštanski službenik 16 godina, počevši od 16. listopada 1832. godine, dakle, upravo od onoga datuma koji je i naveden u ranijoj potvrdi o stupanju u službu.

Razjašnjenju ovoga misterija doprinose drugi dokumenti iz kategorije vojnih popisa, točnije kvalifikacijske liste. U popisu poštanskih službenika Ličke pukovnije iz 1847. nailazimo na Lazara Omčikusa (*Omchikus*), rođenog 1805. u Udbini. U poštanskoj službi isprva je radio kao ekspeditor (*Postexpeditor*) u sklopu Karlovačke poštanske uprave od 30. svibnja 1830. do 15. listopada 1832. godine. Na položaju poštanskog službenika u Ličkoj pukovniji zamijenio je svoga oca Gaju 1. siječnja 1835., ali naveden je i podatak da je tu službu zapravo već služio od 10. listopada 1832., moguće

64 Te godine otvorena je tzv. Majstorska cesta koja je preko Velebita vodila prema Zadru čime je uspostavljena stalna poštanska veza između dalmatinskog središta i austrijske prijestolnice. Nakon njezinog otvaranja poštanski ured preseljen je iz Ličkog Cerja u Sveti Rok, gdje se vjerojatno zapravo i nalazila Omčikusova postaja. Fras, *Cjelovita topografija*, 71, 151.

65 HR-HDA-439-LGP, kut. 145.

66 HR-HDA-439-LGP, kut. 146 i 151.

67 Iz novina doznajemo da je Lazar Omčikus, poštari u „Malom Halánu“, 7. rujna 1848. imenovan službenikom bojne pošte (*Feldpostamt*) koja je ustrojena po naredbi bana Jelačića i počela je službeno djelovati 18. rujna 1848. u glavnom stožeru njegove vojske u Komáromu s ciljem održavanja veze s Varaždinom i Zagrebom. Klempaj, „Ustrojenje bojne pošte“, *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, 21. 9. 1848., 1. Iz drugih novina iz te godine doznajemo još jednu zanimljivost vezanu uz dezertiranje 27 krajiških vojnika 3. ličkog bataljuna iz logora hrvatsko-slavonske vojske kod Schwechata koji su se prema banovim naredbama trebali strogo kazniti. Među tim dezerterima spominju se običan vojnik Gajo Omčikus i razvodnik Tešo Guteša, potencijalni srodnici ličkih zastupnika. „Banska naredba“, *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, 25. 11. 1848., 1. Više o kažnjavanju tih ličkih dezertera vidi: Kolak Bošnjak, „Vojni bijegunci“, 237-239.

68 HR-HDA-439-LGP, kut. 152.

69 HR-HDA-439-LGP, kut. 145.

kao pomoćnik svoga oca.⁷⁰ Iako je time utvrđeno sukcesivno obnašanje ove službe od dvije osobe koje su bile u bliskoj rodbinskoj vezi, čini se također da su vojni zapisničari pogrešno navodili njihova imena, što objašnjava kasnije javljanje i trećeg imena – Jovan.

Iz kvalifikacijske se liste mogu izdvojiti još neke zanimljivosti vezane uz Omčikusa. Primjerice, bio je dobroga zdravlja i krupne tjelesne građe. Služio se njemačkim i hrvatskim jezikom u govoru i pismu, na temelju samostalnog učenja stekao je znanje o svjetskoj povijesti i geografiji, a osobito je dobro poznao Hrvatsku i dijelove Donje Austrije te Ugarske. U službi je bio pristojan, marljiv, uredan, pouzdan, sposoban i koristan. Poznata je i naknada koju je primao za ovu dužnost, a ona se sastojala od 200 forinti godišnje plaće, zatim godišnjeg iznosa od 144 forinte koji je predstavljao ekvivalent za livadu (*Wiesen Aequivalent*), a osim toga primao je uobičajene putne naknade za jahanje ili upravljanje kolima (*die gewöhnlichen Postritt- und die Postwagengebühren*), kao i 12 hvati drva za ogrjev (*Brennholz*) oslobođenog šumarskog poreza (*waldtaxfrey*).⁷¹

U izvorima se također mogu uočiti tragovi koji Omčikusa, odnosno njegovu obitelj, dovode u vezu s trgovinom i sakupljanjem starina. U ranije spomenutoj ispravi iz 1832. piše da se Omčikus (stariji) još davne 1793. kad je bio trgovac (*Handelsmann*) oženio za Katarinu, kćer drugog trgovca Petra Omčikusa.⁷² Trgovac po imenu Jovan Omčikus spominje se kao jedan od trojice Gospićana koji su bili pretplatnici knjige Franza Julija Frasa *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze* (Cjelovita topografija Karlovačke krajine) objavljene 1825. u Zagrebu.⁷³ U samom djelu Frasa opisuje Omčikusa kao strastvenog sakupljača starina, a spominje i natpis koji je 1818. podignut u spomen na posjet cara Franje I. (1804. – 1835.) ispred kuće toga trgovca u Udbini – mjestu u kojem je rođen i poštanski službenik Omčikus.⁷⁴ Članak u *Narodnim novinama* iz rujna 1852. također spominje trgovca Gaju Omčikusa iz Udbinske satnije.⁷⁵ Godine 1868. Lazo Omčikus, poštanski djelatnik na Malom Alanu, evidentiran je kao donator prirodnina Narodnom muzeju,⁷⁶ a uz to i kao povjerenik iste institucije kojoj se pojedinci koji također žele darovati starine ili prirodnine mogu obratiti.⁷⁷ Tri godine potom u novinama se spominje Ivan Omčikus s prebivalištem u Dobroselu kojega je Društvo za povijest i starine Jugoslavena molilo da mu pokloni ili proda svoju bogatu zbirku starog novca i oružja.⁷⁸

70 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1127.

71 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1127.

72 HR-HDA-439-LGP, kut. 145.

73 Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 47. Među ostalima spominju se i drugi kasniji lički zastupnici: Franjo (*Franz*) Bach, tada upravni natporučnik, Petar Luger, tada školski pomoćnik i upitni Petar Vukelić, zastavnik. Fras, *Cjelovita topografija*, 273.

74 *Isto*, 132, 141–144.

75 D. R., „Narodni dom, Društvo gospodarsko. – Izloga proizvođača i plodova“, *Narodne novine*, 27. 9. 1852., 3.

76 „Darovi za Narodni muzej“, *Domobran*, 23. 2. 1865., 4.

77 *Narodne novine*, 25. 5. 1868., 2; 25. 5. 1868., 2.

78 „Zapisnik odborske sjednice društva za povijest i starine Jugoslavenah držane dne 27. svibnja 1871. pod predsjedništvom previetloga gospodina Ivana Kukuljevića Saksinskoga“, *Branik*, 15. 6. 1871., 1.

Zanimljivo, u onovremenim novinama mogu se zamijetiti i drugi poštanski službenici s tim prezimenom. Tako se 1877. spominje M. Omčikus, poštanski službenik u Kostajnici,⁷⁹ zatim 1882. Aleksandar Omčikus u Karlovcu⁸⁰ i Pajo Omčikus u Srbu.⁸¹ U jednom novinskom članku iz kolovoza 1888. opisan je događaj pljačke poštanskog ureda na Malom Alanu. Šest naoružanih razbojnika provalilo je u kuću i ujedno i u ured poštanskog službenika Laze Omčikusa 16. kolovoza 1888. u 14 sati dok je Omčikus ručao sa svojom obitelji. Razbojnici su ukrali novčani iznos od ukupno 6659 forinti i 16 krajcara, od čega je samo 195 forinti i 14 krajcara bilo iz blagajne, a ostalo je očito bilo privatno bogatstvo Omčikusa. Razbojnici su potom pobjegli u Dalmaciju, ali su ubrzo uhićeni.⁸²

Čini se da su poštanska služba, trgovina i kolekcionarstvo bile međusobno povezane značajke ovoga misterioznog ličkog zastupnika, a ta su obilježja ujedno predstavljala dodirne točke s nekim drugim ličkim zastupnicima.

Petar Luger

Kao i Omčikus, Petar Luger bio je djelatnik upravnog odjela Ličke pukovnije koji je u trenutku izbora za saborskog zastupnika iza sebe već imao dugogodišnju karijeru u školstvu. Podatci o njegovom životu mogu se izvući iz potvrda o premještajima (*Transferrungs Liste*) koji svjedoče da se dobro upoznao s različitim dijelovima krajiškog teritorija. U jednoj takvoj ispravi iz 1857. doznajemo da je rođen 1809.⁸³ u Gospiću, stožernom mjestu Ličke pukovnije kojega je na Saboru 1861. i zastupao. Po vjeroispovijesti bio je katolik, bio je oženjen, ali bez djece.⁸⁴ Dostojnik je ostao bez žene jer u ispravi iz 1863. pod bračnim statusom navedeno je da je udovac.⁸⁵

Njegova školska karijera započela je 1829. u Otočkoj pukovniji gdje je obnašao funkciju školskog pomoćnika (*Schulgehilfe*). Potvrda o njegovom stupanju u službu nije pronađena, ali u mjesečnom iskazu upravnog odjela Otočke pukovnije za studeni 1829. piše da je na mjesto školskog pomoćnika upućen kao školski pripravnik škole u Rakovcu.⁸⁶ Nakon tri godine premješten je u Ogulinsku pukovniju gdje se na istoj poziciji za-

79 „Prispjeli u Zagreb. 12. travnja.“, *Narodne novine*, 15. 4. 1882., 5.

80 „Različite viesti“, *Narodne novine*, 1. 7. 1882., 4.

81 „Priposlano“, *Narodne novine*, 29. 12. 1882., 5.

82 „Trojedna kraljevina. (Porobljena pošta u Malom halamu.)“, *Narodne novine*, 27. 8. 1888., 2; „Trojedna kraljevina. – (Uhvaćeni razbojnici.)“, *Narodne novine*, 29. 8. 1888., 2.

83 U kvalifikacijskoj listi iz 1861. navedena je 1810. kao godina rođenja. AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1147.

84 HR-HDA-439- LGP, kut. 154.

85 HR-HDA-439- LGP, kut. 156.

86 HR-HDA-440-OGP, kut. 158. U Rakovcu pored Karlovca škola je otvorena 1819., a 1822. uzdignuta je na rang glavne škole („normalke“). Fras, *Cjelovita topografija*, 268. U njoj su se u prvoj polovini XIX. stoljeća počeli održavati i preparandijски tečajevi za učitelje u trajanju od tri do šest mjeseci pa čak i godinu dana. Franković, *Povijest školstva*, 100. Upravo je te tečajeve, 1825. u trajanju od tri mjeseca i 1845. u trajanju od šest mjeseci, Luger s jako dobrim uspjehom završio. AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1147.

držao sve do 1838. kad je premješten natrag u Otočku pukovnicu i podignut na položaj učitelja (*Lehrer*). Ponovno je premješten 1841., ovoga puta u 2. bansku pukovnicu gdje je radio kao učitelj do 1848., a od tada na istoj poziciji u vojnom komunitetu Petrinji.⁸⁷ Iz novina doznajemo da je u tom gradu predavao u trivijalnoj školi, a k tome je upravljao glavnom školom umjesto nadučitelja Ladislava Škrobotha koji je zbog bolesti očiju uzeo dopust i otputovao u rodni Đurđevac gdje je doskora (1851.) umro.⁸⁸

Luger se 1851. ponovno našao u Ogulinskoj pukovnici, ovoga puta na funkciji nadučitelja (*Oberlehrer*), a 1857. premješten je u Ličku pukovnicu gdje je predavao u glavnoj školi u Gospiću.⁸⁹ Početkom kolovoza 1863. Luger je premješten u vojni komunitet Bjelovar, a iza sebe je imao 33 godine, 9 mjeseci i 15 dana rada u školstvu.⁹⁰

Kvalifikacijska lista iz 1861. otkriva da je Luger bio dobrog zdravlja, visokog stasa i snažne tjelesne građe. Služio se njemačkim i hrvatskim jezikom u govoru i pismu, posjedovao je teorijsko znanje o europskim zemljama i dobro poznavanje domovine. Prema pretpostavljenima bio je pristojan, a prema podređenima opušten i poučan. Pokazao se kao jako marljiva, uredna, pouzdana i sposobna osoba zbog čega se smatralo da zaslužuje prednost pri izboru na položaj lokalnog ravnatelja (*Lokal Direktor*). Stekao je i pohvale od Glavnog zapovjedništva za rad u prethodnoj godini, a od 1. siječnja 1861. povišena mu je plaća.⁹¹

Kao saborski zastupnik u historiografiji je ostao zabilježen kao pripadnik „oporunističke manjine“ koja se afirmativno izrazila u pogledu pitanja o zajedničkim interesima Hrvatske i Austrije te izboru zastupnika za Carevinsko vijeće, kao i jedan od rijetkih zastupnika koji su se 1861. protivili ideji razvojačenja Krajine.⁹² Lugerov govor održan u Saboru 8. srpnja 1861., nekoliko dana poslije objavljen u *Narodnim novinama*, поближе otkriva njegova politička stajališta u pogledu vojnokrajiškog sustava. Ustavši u obranu krajiških časnika koje su mnogi smatrali glavnim krivcima za loše stanje u Krajini, istaknuo je činjenicu da među njima ima i domaćih ljudi koji su predvodili krajiške vojnike u junačkim borbama, stekavši tako pobjede i slavu. Nadalje,

87 HR-HDA-439- LGP, kut. 154.

88 „Kronologični popis c. kr. nadučitelja i c. kr. trivijalnih učitelja, koji su na petrinj. glavnoj školi služili od prije 1816. pa sve do god 1871.“, *Banovac*, 20. 5. 1893., 2.

89 U to su se vrijeme od obrazovnih ustanova u Gospiću nalazile glavna dječja škola („normalka“), djevojačka škola i pukovnijska škola za obrazovanje pitomaca i dočasnika Ličke pukovnije. Na prijedlog ličkog pukovnika Adolfa Bermanna i uz odobrenje cara Franje Josipa I. 1. listopada 1860. otvorena je i mala realka, isprva s dva, a od školske godine 1862./1863. s tri razreda u kojima su se predavali sljedeći predmeti: nauk vjere, hrvatski jezik, njemački jezik, geografija i povijest, matematika, geometrija, graditeljstvo i crtanje, prirodopis, fizika, mehanika, nauk o gospodarstvu i kaligrafija. Tih 60-ih godina XIX. stoljeća svoje je obrazovanje u Gospiću započeo i jedan od najvećih znanstvenih umova u povijesti čovječanstva – Nikola Tesla (1856. – 1943.). Usp. Brlić, „Stožerno mjesto Ličke pukovnije“, 154; Grahovac-Pražić, „Početci obrazovanja u Gospiću“, 422; Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 64.

90 HR-HDA-439- LGP, kut. 156.

91 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1147.

92 Usp. Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 111, 127; Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja*, 103.

objasnio je da za bijedno stanje u Krajini nije kriva ni krajiška vlast ni vladar, već ljudi koji su kreirali krajiški sustav, a nisu upoznati s pravom situacijom u Krajini. Kao rješenje istaknuo je potrebu ukidanja velikih tereta i smanjivanja opterećenja vojnom službom kako bi se povećao broj ljudi koji bi se mogli angažirati u gospodarstvu.⁹³ Ti su argumenti, štoviše, navedeni i u zahtjevu krajiških zastupnika za ukidanjem krajiškog sustava i upravnog sjedinjenja krajiškog teritorija sa civilnom Hrvatskom koji je predan Saboru 13. srpnja 1861. i pročitana na sjednici dva dana poslije toga, a među 15-oricom potpisnika naveden je i Luger.⁹⁴

U novinama *Sloga* u ožujku 1871. objavljen je članak dopisnika iz Banovine koji je kritizirao nadučitelje u stožernim mjestima, tvrdeći da su izuzeti od obveze polaganja zahtjevnih stručnih ispita za razliku od seoskih učitelja, a isto tako da uživaju u rasiplništvu, dok seoski učitelji sa svojom plaćom mogu priskrbiti samo kruh. Kao primjer poslužio mu je upravo Luger za kojega navodi: „gosp. Luger još uvijek neumorno mastne bubrežnjake tustih podravske janjića glodje... ovaj lički nesit vulgo podravski birkožderac nikom pardona nedaje, samo ako je isto mastan, debeo i tust... Debelom obrazu patri i čvest želudac, koj se u našeg podravskog janjičarskog birkaša Lugera in folio nalazi; taj je želudac risopaski, u kom nepoštenjaci bez ikve sprečke lako prekuhavaju“.⁹⁵

Društveni i materijalni položaj krajiških učitelja bio je povoljniji nego u Građanskoj Hrvatskoj. Od 1849. obavezno im je nošenje uniformi kao i drugim krajiškim službenicima, a tijekom pedesetih godina XIX. stoljeća zabilježen je rast njihovih plaća.⁹⁶ U vojnim popisima Ličke pukovnije mogu se pronaći podatci o iznosu Lugerove plaće u vrijeme obnašanja funkcije nadučitelja. Tako mu je mjesečna plaća u rujnu 1857. iznosila 25 forinti uz dodatak od 40 krajcara za pisaću opremu (*Schreibspesen*).⁹⁷ Odredbom od 1. studenog 1858. godišnja plaća nadučitelja povećana je na 500 forinti, odnosno 600 forinti ako su imali 10 godina uzorne službe.⁹⁸ Lugerova plaća tako se u kratkom vremenu više nego udvostručila. Njegova godišnja plaća 1861. iznosila je 630 forinti, primao je i naknadu za pisaću opremu od 8 forinti i 40 krajcara te uživao pravo na besplatan smještaj (*Natural-Quartier*) i vrt veličine jednog jutra i 200 hvati.⁹⁹ Usporedbe radi, godišnju plaću od 600 forinti do 1851. primao je i časnik u činu satnika II. stupnja.¹⁰⁰

93 „Govor Petra Lugera narodnoga zastupnika ličke pukovnije održan 8. srpnja 1861. u 36. saborskoj sjednici“, *Narodne novine*, 13. VII. 1861., 2.

94 Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 131-132.

95 „Zemlje hrvatske kraljevine. Iz Banije. (Dopis)“, *Sloga*, 23. 3. 1871., 2.

96 Usp. Bach, *Povijest Otočke pukovnije*, 294; Cuvaj, *Građa za povijest školstva*, sv. 4, 333; Franković, *Povijest školstva*, 100; Gross, *Počeci moderne Hrvatske*, 300.

97 HR-HDA-439-LGP, kut. 154.

98 Cuvaj, *Građa za povijest školstva*, sv. IV., 333.

99 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1147.

100 Deák, *Beyond Nationalism*, 116.

Ljudevit Slamnik

Vojni komunitet Karlobag 1861. zastupao je svećenik i vjeroučitelj Ljudevit Slamnik. Rođen je u tome mjestu 1. studenog 1827., a umro je u Splitu 31. siječnja 1908. godine. Njegov otac Ferdinand bio je državni službenik, isprva u Karlobagu, a zatim u Senju i Rijeci kamo se Ljudevit sa svojom obitelji selio. Bogosloviju je završio 1851. u Senju, a 1853. magisterij iz teologije na sveučilištu Pázmáneum u Beču. Nedugo zatim počeo je raditi u riječkoj gimnaziji gdje je isprva predavao vjeronauk, a kasnije i hrvatski jezik te geografiju. Od 1868. obnašao je funkciju privremenog ravnateljskog poslovođe, a 1873. imenovan je ravnateljem riječke gimnazije.¹⁰¹

Članak objavljen u novinama *Primorac* 1877. otkriva Slamnikove višegodišnje napore u nastojanju da od vlade osigura financijska sredstva potrebna za obnovu zgrade riječke gimnazije, koja se nalazila u lošem stanju, kao i za njezine djelatnike kako bi im se u materijalnom pogledu olakšao život. Međutim, sve molbe koje je uputio nisu naišle na pozitivan odgovor.¹⁰² Na ravnateljskoj poziciji ostao je sve do prvoga dana studenog 1886. kad je na vlastitu molbu umirovljen.¹⁰³ U siječnju 1887. u Fužinama je održana proslava na kojoj se Slamnik zahvalio svim učiteljima i učenicima, a u riječkoj gimnaziji održana je također ovacija u čast 30 godina njegove službe.¹⁰⁴

Tijekom zasjedanja Sabora do izražaja je došla njegova odbojnost prema austrijskoj vlasti koju je smatrao glavnim krivcem za loše stanje u domovini. Zbog toga se protivio ideji slanja zastupnika u Carevinsko vijeće, a k tome je negirao postojanje zajedničkih interesa Austrije i Hrvatske, dajući prednost savezu s Ugarskom.¹⁰⁵ Zanimljivo, deset godina poslije, Slamnik se, barem prema navodima u listu *Hrvatska*, svrstao u redove austrofila. U članku objavljenom 6. kolovoza 1871. razmatra se pitanje zašto inteligencija u Rijeci ne ustane protiv Austrije i njezinog plana poticanja rata između Hrvata i Mađara. Kao objašnjenje poslužila je činjenica da je ta inteligencija svoje obrazovanje stekla u austrijskim školama, ponajprije riječkoj gimnaziji kojom je upravljao Antun Mažuranić, brat austrofilskog bana Ivana Mažuranića, a zamjenik mu je bio „potajni prijatelj jezuita“ Slamnik.¹⁰⁶

Ono što Slamnika povezuje s nekim drugim ličkim zastupnicima bila je njegova strast prema kulturnoj baštini. Još 1851., kada se nalazio na poziciji duhovnika u Senju, donirao je rude Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom koji je prikupljao materijal za

101 Cuvaj, *Grada za povijest školstva*, sv. IV., 278; Mataija, *Leksikon Ličana*, 267.

102 „Naši dopisi. Na Rieci dne 17. prosinca. (Resurrecturis, nemar Hrvata prema Rieci; kisela lica turkoljubu.)“, *Primorac*, 19. 12. 1877., 3.

103 „Viestnik, (Promjene na riečkoj gimnaziji.)“, *Sriemski Hrvat*, 24. 11. 1886., 2. Čini se da je umirovljenje bilo potaknuto i odlukom o premještanju riječke gimnazije iz Rijeke na Sušak, čemu se Slamnik odlučno protivio. „†Ljudevit Slamnik“, *Naša sloga*, 6. 2. 1908., 2.

104 „Na Rieci“, *Narodne novine*, 19. 1. 1887., 6; „Trojedna kraljevina, (Ovacija.)“, *Narodne novine*, 31. 1. 1887., 2.

105 Bogdanov, „Uloga Vojne krajine“, 136, 174, 210.

106 „Reka na moru. – (Naše škole.)“, *Hrvatska*, 6. 8. 1871., 4.

Narodni muzej.¹⁰⁷ Godine 1860., tada već na poziciji riječkog gimnazijskog profesora, Slamnik izvještava Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine o različitim arheološkim predmetima, poput slika, mozaika, građevinskog materijala, novčića i oružja koje je pronašao na staroj gradini iskopanoj u Karlobagu još 1851. godine. Jedan takav predmet, točnije bojni bat, nalazio se prema Slamnikovom tumačenju u Gospiću kod umirovljenog ličkog satnika Marka Draškovića koji je također bio strastveni sakupljač starina. Slamnik je 1858. vršio arheološka iskopavanja na Ličkom polju kod Liča jugoistočno od Fužina gdje je otkrio temelje jedne stare kapelice, a k tome i puno ljudskih kostiju i jedno koplje, što je doveo u vezu sa sukobom između Mongola i Hrvata davne 1242. na Grobničkom polju. Na kraju toga izvješća napomenuo je i to da je prikupio razne starine i prirodine za muzejske zbirke.¹⁰⁸

U novinama je zabilježena i Slamnikova filantropija koja se očitovala u nastojanju da financijski podupire kulturna društva, ustanove i događaje, kao i financijski ugrožene pripadnike društva. Tako se spominju njegove donacije za spomenuto Društvo za povjestnicu i starine Jugoslavena,¹⁰⁹ zatim za svečanost povodom stogodišnjice smrti pučkoga pjesnika Andrije Kačića Miošića (1704. – 1760.) koju je organizirala Matica hrvatska 1860.¹¹⁰, za izradu spomenika književniku i filologu Franu Kurelcu (1811. – 1874.)¹¹¹, kao i za izgradnju Hrvatskog narodnog kazališta.¹¹² Slamnik je potpomagao i rad JAZU-a, iako nije u potpunosti mogao pokriti iznos koji je izvorno planirao donirati. Naime, 1867. i 1870. naveden je u popisu dužnika koji su se obvezali potpomoći rad te institucije. Obaju godina obvezao se donirati iznos od 100 forinti, a prve je godine izdvojio 40 forinti te druge tek 20 forinti.¹¹³ Osim toga, imao je obzira prema potrebitijim članovima društva, o čemu svjedoče novčane donacije zakladi za udovice i siročad Hrvatsko-slavonskog šumarskog društva,¹¹⁴ a k tome i za organizaciju zabave u Fužinama, čiji je prihod bio namijenjen za siromašne učenike i učenice tamošnje pučke škole.¹¹⁵

107 „Museum“, *Narodne novine*, 4. 8. 1851., 2.

108 „Zapisnik odborne sednice društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah održane dne 4. svibnja 1860.“, *Carsko-kr. službene narodne novine*, 10. 5. 1860., 2.

109 „Zapisnik odborske sjednice društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah“, *Pozor*, 18. 10. 1860., 2.

110 *Carsko-kr. službene narodne novine*, 18. 5. 1860., 2.

111 „Naš vjestnik – (Za poprsje Kurelčevo)“, *Primorac*, 20. 11. 1873., 3.

112 „Gradnja novoga hrvatskog kazališta u Zagrebu“, *Narodne novine*, 9. 11. 1882., 4; „Prinosi za gradnju novoga hrvatskoga kazališta u Zagrebu“, *Narodne novine*, 1. 7. 1885., 3.

113 „Jugoslavenska akademija“, *Narodne novine*, 26. 9. 1867., 3; „II. Prilozi u zakladu jugoslavenske akademije znanostih i umjetnostih godine 1870.“, *Zatočnik* (Sisak), 9. 4. 1870., 4.

114 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 17. 5. 1892., 6.

115 „Javna zahvala“, *Primorac*, 6. 3. 1878., 4.

Lički zastupnici 1865. godine

Iako je broj krajiških zastupnika na izborima za novi Sabor 1865. ostao nepromijenjen, njihov profil u smislu profesije značajno se izmijenio, što je bilo u skladu s težnjom da se osigura potpora Samostalnoj narodnoj stranci koja je zastupala politiku realne unije s Austrijom.¹¹⁶ Kao i ranije, sudjelovanje krajiških zastupnika trebalo je biti ograničeno samo na raspravu o državnopravnim pitanjima, a kontrola nad izborima bila je povjerenja zapovjedništvima brigada kako bi se izbjegao slučaj iz 1861. kad su dominirali radikalni zastupnici. U izvješću datiranom 6. lipnja 1865., neposredno prije održavanja izbora, Glavno zapovjedništvo u Zagrebu uvjerilo je Ministarstvo rata da je povoljno političko stajalište svakog krajiškog zastupnika osigurano putem prethodnih konzultacija s brigadom, zapovjedništvom pukovnije ili upravom vojnog komuniteta.¹¹⁷ U Civilnoj Hrvatskoj Samostalna narodna stranka doživjela je poraz od koalicije narodnjaka i unionista koja je osvojila 2/3 mandata, ali su zato na izborima u Vojnoj krajini pobjedu odnijeli časnici, odani caru i habsburškoj dinastiji, koji su trebali djelovati u skladu s interesima bečke vlade.¹¹⁸

Među arhivskim spisima pronađeni su i zapisnici sastavljeni prilikom održavanja izbora za zastupnike Ličke pukovnije. U Gospiću su se 12. lipnja 1865. u 10 sati okupili svi birači s pravom glasa, točnije njih 138, koji su jednoglasno usklikom izabrali Petra Šimića Majdangradskog, tada aktualnog ličkog pukovnika i predsjednika izbornog odbora, za zastupnika ličkog stožernog mjesta. Dva dana poslije u 9 sati u Lovincu održani su izbori za četvoricu narodnih zastupnika na kojima se iz 12 ličkih satnija pojavilo 166 od ukupno 167 birača, pri čemu je jedan bio spriječen zbog iznenadne bolesti. Većinom glasova izabrani su sljedeći zastupnici: satnik Ivan Tomičić sa 165 glasova, satnik Juraj Skender sa 161 glasom, upravni bojnik Juraj Bach sa 159 glasova i upravni natporučnik Ivan Šarić sa 109 glasova.¹¹⁹

116 Samostalna narodna stranka osnovana je 1863., a sačinjavali su je secesionisti iz Narodno-liberalne stranke među kojima su se isticali Ivan Mažuranić, Makso Prica, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ambroz Vranyczany, Ljudevit Vukotinović, Avelin Čepulić, Adolfo Veber, Ivan Vončina i Nikola Krestić. Stranka je ujedno uživala i podršku bana Josipa baruna Šokčevića (1860. – 1867.) i zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika (1852. – 1869.). Politički program zagovarao je pregovore s vladom Antona Schmerlinga s ciljem ostvarivanja nagodbe kojom bi se osigurao teritorijalni integritet Trojedne Kraljevine, odnosno sjedinjenje Dalmacije i dijela Vojne krajine s Civilnom Hrvatskom, kao i jamčenje unutrašnje autonomije, a zauzvrat bi hrvatski predstavnici pristali sudjelovati u radu Carevinskog vijeća. Gross, Szabo, *Prema hrvatskome građanskome društvu*, 175-177, 179-180; Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, 182-183; Perić, *Hrvatski državni sabor*, sv. 1, 346.

117 Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja*, 132-133.

118 Gross, Szabo, *Prema hrvatskome građanskome društvu*, 179-180, 192; Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, 184; Perić, *Hrvatski državni sabor*, sv. 1, 351; Šišić, *Povijest Hrvata*, sv. 2, 459.

119 HR-HDA-477-RRPS, kut 4.

Petar Šimić Majdangradski

Pukovnik Petar pl. Šimić Majdangradski (*Peter Edler von Šimić Maidangrad*) premješten je 9. travnja 1865., samo dva mjeseca prije održavanja izbora, iz 1. banske pukovnije u Ličku pukovniju.¹²⁰ Iako potvrda o premještanju ovoga stožernog časnika nije pronađena, detaljne informacije o njemu mogu se pronaći u individualnom opisu (*Individual-Beschreibung*), posebnoj vrsti dokumenta u sklopu kvalifikacijskih listi. Šimić je rođen 1814. u (Ličkom) Lešću na teritoriju Otočke pukovnije kao sin krajiškog časnika. Godine 1865. bio je oženjen, imao dvoje djece, posjedovao je kuću u Vojnoj krajini i uživao 5 % kamate od ženidbene kaucije svoje supruge koja je iznosila 6000 forinti, a u ekonomskim pitanjima bio je uredan.

Radilo se o visokoj osobi, vitke građe i povoljne vanjštine (*vorteilhaften Exterierne*). Njegovo zdravstveno stanje bilo je dobro, a prijašnji problemi s vidom sada su bili otklonjeni, čime je u potpunosti bio prikladan za ratne napore. Mogao se pohvaliti bogatom vojnom karijerom koja je krajem 1865. dosegla 37 godina, 2 mjeseca i 17 dana. Započela je još 14. listopada 1828. kad se kao pukovnijski kadet pridružio Linijskoj pješačkoj pukovniji br. 37 („Máriássy“). Nastavio je uspon u vojnoj hijerarhiji služeći u drugim linijskim pješačkim pukovnijama, a potom i krajiškim pukovnijama, kao što su Slunjska, zatim 1. banska gdje je dosegao čin pukovnika i konačno Lička. Njegovo držanje pred neprijateljem bilo je okarakterizirano kao hrabro, razborito i odlučno, a te odlike stekao je u borbama na talijanskom bojištu 1848. i 1849. te 1859. godine. Potonje godine Šimić je 24. lipnja sudjelovao u velikoj bitci kod Solferina, a nepunih mjesec dana prije toga istaknuo se u manjem sukobu koji se odigrao kod grada Varese, 29. svibnja, za što mu je krajem 1859. dodijeljen Vojni križ za zasluge (*Militär Verdienstkreuz*).¹²¹ Odlikovao se i vještinama okretnog, čvrstog i izdržljivog, odnosno prirodnog jahača.

Po pitanju obrazovanja iz ovih isprava doznajemo da je bio pitomac kadetske satnije u Ollmützu. Stečeno školsko znanje proširio je upornim samoučenjem. Služio se dobro njemačkim, hrvatskim i talijanskim jezikom u govoru te pismu, a ponešto je govorio i češki te francuski. Znao se jasno i logično izražavati te je na didaktički način mogao prenijeti svoja znanja drugima. Između 1840. i 1842. podučavao je kadete u Ličkoj pukovniji. Temeljito je bio upućen u vojnokrajišku upravu i u potpunosti se razumio u vojnu ekonomiju.

Posjedovao je izvrsne kvalitete vojnog vođe: veselu narav, vatreni temperament, dobronamjernost, častan i čvrst karakter, razboritost, promišljenost i ustrajnost, kao i izvrsnu karizmu (*Geistesgaben*). Temeljito se razumio u sve aspekte uvježbavanja, kao i relevantne propise, izvrsno je manevrirao, vrlo dobro vodio trupe u svakom pogledu, a

¹²⁰ HR-HDA-439-LRN01, kut. 37.

¹²¹ Odlikovanje je na prijedlog maršala Johanna grofa Radetskog utemeljio car Franjo Josip I. 22. listopada 1849. godine. Bilo je namijenjeno časnicima koji su se u vrijeme rata iskazali velikim razumijevanjem, hrabrošću i odlučnošću ili koji su u vrijeme mira izvršavali svoje dužnosti izuzetno marljivo i energično. Prister, „Novac, Medalje i odlikovanja“, 59.

vodstvu nad pukovnijom pridavao je važnost i sigurnost. Bio je vrlo vješt u terenskim vježbama, imao vrlo precizan vojni pregled, razumio se kako brzo i vrlo ispravno koristiti teren te je vodio svoje trupe s jasnom razboritošću. Osim toga, okarakteriziran je kao vrlo vrijedan i točan u svojim dužnostima s istinskom predanošću službi. Obuku časnika pažljivo je provodio, a njegov rad u cijelosti bio je iznimno uspješan o čemu svjedoči činjenica da je Lička pukovnija u tome trenutku bila vrlo dobro ustrojena i osposobljena za sve zahtjeve.

Prema pretpostavljenima bio je pun poštovanja i vrlo poslušan, dok je prema podređenima bio strog, pravedan, pažljiv i ljubazan, na temelju čega je uživao njihovo puno povjerenje. Snažno je održavao pravila službe i disciplinu, a općenito je imao vrlo blagotvoran učinak na duh postrojbi. Bio je vrlo pristojan u odnosima s civilnim vlastima zastupajući pritom vojne interese. Izvan službe jako je volio druženja, a u društvenim se krugovima ponašao pristojno i dostojanstveno u svim prilikama.

Ovaj časnik ostavio je ukupan dojam vrijednog, dobronamjernog, pažljivog, pravednog i poštenog vojnog službenika, čovjeka čvrstog karaktera, besprijeckornog u svojim postupcima i djelima te sposobnog pukovnijskog zapovjednika koji je posjedovao uvjete za unaprjeđenje na rukovodeće položaje, točnije u čin general-bojnika i na položaj brigadira.¹²²

Prema ovome opisu može se zaključiti da se radilo o osobi koja je pokazivala izuzetno visoku razinu vojnog profesionalizma, a ujedno je i uživala ugled među krajiškim stanovništvom koje mu je bilo podčinjeno. Tu naklonost mogao je steći i raznim drugim zaslugama, među kojima svakako treba izdvojiti iskorjenjivanje posljednjih razbojnika na ličkom teritoriju početkom sedamdesetih godina XIX. stoljeća.¹²³

Ivan Tomićić

Satnik II. stupnja Ivan (*Johann*) Tomićić prema kvalifikacijskoj listi iz 1865. rođen je 1835. u mjestu Ričice nedaleko Sv. Mihovila (Lovinca) na teritoriju Ličke pukovnije. Bio je časnički sin bez imovine, neoženjen i katolik po vjeroispovijesti. Iako je bio sitne tjelesne građe, mogao se pohvaliti dobrim zdravljem i pozitivnim osobinama među kojima su bili dobroćudnost, čvrstoća, vrlo častan karakter, velika ambicioznost i karizma, zajedno s ustrajnošću i odlučnošću.

Njegova vojna karijera sa zadnjim danom 1865. trajala je ukupno 16 godina, 3 mjeseca i 19 dana, a započela je u Linijskoj pješačkoj pukovniji br. 9 („Grof Hartmann“) gdje se uzdigao od pukovnijskog kadeta sve do satnika II. stupnja i potom 1863. prešao u redove Ličke pukovnije. Borio se u Austrijsko-sardinijskom ratu, konkretnije u drugoj velikoj bitci koja je obilježila ovaj sukob – onoj kod Magente koja se odigrala 4. lipnja 1859. godine. Poznato je da je pao u francusko zarobljeništvo, ali i stekao pisanu pohvalu za hrabro držanje.

¹²² AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze, kut. 512.

¹²³ Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 66.

Obrazovanje je dobio kao pitomac Gradačke kadetske satnije (*Gratzer Cadeten Compagnie*), a po jezičnom znanju bio je pravi poliglota. Poprilično dobro govorio je njemački, hrvatski, francuski, poljski, rusinski, rumunjski i talijanski, a pisao je dobro na njemačkom i hrvatskom te poprilično dobro na francuskom jeziku. Osim toga posjedovao je sljedeća znanja: situacijsko crtanje (*Situations Zeichnen*), vojno snimanje (*Militär Aufnahme*), povijest i geografiju. Nadalje, raspolagao je plivačkim, mačevalačkim i jahačkim vještinama. U profesionalnom smislu pokazao se u potpunosti kao poznavatelj pješačke vojne službe i djelovao je kao učinkovit zapovjednik satnije. Isticao se kao jako marljiv vojni službenik s najboljim uspjehom. Osim kao zapovjednik ličke satnije, dvije godine djelovao je u pukovnijskoj kadetskoj školi, zatim dvije godine u odjelu generalskog stožera pri Glavnom zapovjedništvu u Zagrebu i jednu godinu u Karlovcu pri Glavnom kordonskom zapovjedništvu te kao brigadni pobočnik.

U vojnoj je službi prema nadređenima bio pun poštovanja, prema kolegama prijateljski raspoložen, a prema podređenima pravedan i brižan. Općenito je okarakteriziran kao jako dostojanstven časnik. U društvenom okruženju bio je jako pristojan i skroman, a pred neprijateljem jako hrabar, poduzetan i promišljen.

Na kraju isprave navedeno je da se radi o jako inteligentnoj i naprednoj osobi koja neprestano teži samostalnim učenjem povećati svoje znanje. Časnik vrijedan preporuke i uvažavanja koji može napredovati na više pozicije unutar ili izvan pukovnije, a na temelju svoga iskustva bio je kvalificiran za razne vojne pozicije, poput pobočnika, poučavatelja i za službu u generalskom stožeru.¹²⁴

Juraj Skender

Na istoj stranici kvalifikacijskih lista Ličke pukovnije za 1865. na kojoj se nalazi satnik Tomićić može se naći i profil satnika Jurja (*Georg*) Skendera. On je rođen 1822. u Gračacu, a kad je izabran za saborskog zastupnika bio je 43-godišnjak, katolik po vjeroispovijesti, oženjen, ali bez djece. Po činu je nadilazio Tomčića, budući da je u tome trenutku imao čin satnika I. stupnja, ali za razliku od njega otac mu je bio običan krajišnik što je značilo da je morao proći dulji put do toga položaja, od samoga dna vojne hijerarhije.

Prije stupanja u vojsku završio je normalnu školu (*Normalschule*), no iako nije specificirano u kojoj, može se pretpostaviti da se radilo o onoj u Gospiću¹²⁵. Stečeno obrazovanje Skender je kasnije neprestano nastojao nadopuniti samostalnim učenjem, a

124 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze, kut. 537.

125 U to vrijeme u njegovom rodnom Gračacu postojala je samo trivijalna škola koja je nudila samo poduku iz čitanja, pisanja, računanja i vjeronauka. U Gospiću kao sjedištu pukovnije djelovala je glavna ili normalna škola („normalka“) namijenjena za školovanje učitelja, dočasnika i nižih krajiških upravnih službenika. U toj ustanovi Skender se upoznao s gramatikom njemačkog jezika, elementima latinskog jezika, prirodoslovljem, fizikom, povijesti, geografijom, zemljomjerstvom, građevinarstvom te crtanjem pomoću šestara i slobodnom rukom. Usp. Cuvaj, *Grada za povijest školstva*, sv. III., 226; Franković, *Povijest školstva*, 64-65; Fras, *Cjelovita topografija*, 148; Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini*, 64.

dobro se služio njemačkim i hrvatskim jezikom u govoru i pismu. Vojnu karijeru započeo je 1. travnja 1836., u dobi od samo 15 godina, kao satnijski pisar Ličke pukovnije.¹²⁶ U toj jedinici zadržao se sve do 1849., ostvarujući pritom napredovanja u vojničkim, dočasničkim i časničkim činovima. Sudjelovao je u vojnim pohodima 1848. i 1849., točnije u sukobima kod Pákozda, Schwechata, Tápióbicske, Isaszega, Srijemskih Karlovaca, Hegyesa i Vrbasa. Za požrtvornost iskazanu kod Tápióbicske dodijeljen mu je Vojni križ za zasluge.¹²⁷

Skender je početkom kolovoza 1849. bio premješten u susjednu Otočku pukovniju i tom prilikom unaprijeđen u čin natporučnika. Tamo je proveo sljedećih gotovo deset godina, a za to vrijeme, točnije 1854., uz dozvolu cara i odobrenje vlade, oženio je Anu Stanisavljević položivši pritom ženidbenu kauciju u iznosu od 14 000 forinti.¹²⁸ U vrijeme Austrijsko-sardinijskog rata 1859. u sklopu 2. otočkog bojnog bataljuna zaputio se na Apeninski poluotok, ali nije sudjelovao ni u jednom oružanom sukobu, očito zbog činjenice da je u tom trenutku obnašao funkciju pukovnijskog pobočnika, kojega su očito njegovi poslovi tehničke i administrativne prirode udaljili od poprišta borbi.¹²⁹

U lipnju 1859., još dok je rat bio u punom jeku, Skender je premješten natrag u Ličku pukovniju, uz napredovanje u čin satnika II. stupnja. Međutim, napredovanje mu u početku nije bilo od koristi zbog nepovoljnog trenutka premještaja. Naime, iako se u mjesečnom iskazu Ličke pukovnije za srpanj 1859. nalazio na popisu časnika 11. smiljanske satnije, već idućeg mjeseca prebačen je u prekobrojne (*Supernumerarii*) zbog činjenice da su se pojedine vojne jedinice nakon sklapanja primirja Villafranci, 15. srpnja 1859., raspuštale, a shodno tome smanjivao se broj časnika u aktivnoj službi, pri čemu su očito prednost imali časnici koji su već dulje vrijeme služili u Ličkoj pukovniji. U prekobrojnima se Skender zadržao do rujna 1860. kad je prebačen u aktivnu službu kao zapovjednik 1. zрманjske satnije. Godine 1863. zapovijedao je 2. srbskom satnijom, a od početka 1865. našao se na čelu 7. gračacke satnije.¹³⁰

Prema kvalifikacijskoj listi datiranoj 31. prosinca 1865. Skender je u vojnoj službi proveo ukupno 29 godina i 7 mjeseci, a dva mjeseca prije održavanja izbora u Vojnoj krajini, točnije 11. travnja 1865. godine, unaprijeđen je u satnika I. stupnja. Naveden je i podatak da je šest godina izvršavao dužnost brigadnog pobočnika.¹³¹ Zanimljivo, za razliku od prethodne dvojice ličkih časnika, Skender nije služio u linijskim pukovnijama, što znači da nije bio zahvaćen programom premještaja časnika, vrlo popularnog u austrijskoj vojsci u to doba.¹³²

126 HR-HDA-439-LGP, kut. 146.

127 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze, kut. 537.

128 HR-HDA-439-LGP, kut. 29.

129 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze, kut. 537.

130 HR-HDA-439-LGP, kut. 29, 31, 36, 37.

131 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze, kut. 537.

132 Časnike se premještalo u postrojbe udaljene od njihovog matičnog kraja s ciljem umanjivanja širenja nacionalnih osjećaja i stvaranja osjećaja internacionalizma. Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, 144; Rothenberg, *The Military Border*, 142, 165.

Opisi priloženi u kvalifikacijskoj listi otkrivaju da je Skender odgovarao stereotipnoj slici Ličana – krupnog stasa, snažan i dobrog zdravlja, a k tome i ljepušaste vanjšine (*bübsches Exterieur*). Po naravi je bio miran, razborit, čvrstog karaktera i izvrsne karizme. U profesionalnom smislu u potpunosti je bio osposobljen za obučavanje i vođenje svoje satnije, pokazao se kao vrlo marljiv i uspješan, a posjedovao je i korisna znanja o cestogradnji. Smatralo se da je prikladan za trenutnu poziciju i poziciju visokog pobočnika te s vremenom za poziciju stožernog časnika. Nadređenima je iskazivao visoko poštovanje, prema kolegama se odnosio prijateljski, a podređene je tretirao strogo i pravedno. Pri susretu s neprijateljem ponašao se neustrašivo, dok je u društvu bio jako pristojan.¹³³ Općenito gledajući, čini se da se radilo o osobi koja je uživala visoki ugled u tadašnjem ličkom društvu, zbog čega ne treba nužno sa sumnjom gledati na veliki broj glasova koje je dobio na izborima.

Juraj Bach

Juraj (*Georg*) Bach bio je sin Franje (Franz) Bacha, krajiškog upravnog časnika i autora djela *Povijest Otočke pukovnije* (*Otočaner Regiments-Geschichte*). Rođen je 15. travnja 1813. u Brinju na području Ogulinske pukovnije, samo godinu dana nakon što je njegov otac, tada mladi furir, oženio Antoniju, kćer učitelja Martina Srebrnjaka. Bio je prvo od ukupno šestero djece koju je ovaj bračni par imao.¹³⁴

U mjesečnim iskazima Ličke pukovnije prvi se put spominje u studenom 1858. kao jedan od dvojice krajiških upravnih satnika, uz Mojsija (*Moises*) Tarbuka. Potvrda o njegovom premještanju otkriva da je ovamo stigao 18. kolovoza te godine iz Slunjske pukovnije. Vojnu karijeru započeo je još 1. studenog 1831. kao pukovnijski kadet s činom običnog vojnika u Otočkoj pukovniji, u kojoj je tada služio i njegov otac na poziciji upravnog časnika. J. Bach također se usmjerio na upravne poslove postavši 1836. vježbenik upravnog odjela Otočke pukovnije. Godine 1839. premješten je u Slunjsku pukovniju gdje je proveo sljedećih 19 godina, napredujući od upravnog potporučnika do upravnog natporučnika. U vrijeme dolaska u Ličku pukovniju bio je 43-godišnjak, katolik po vjeroispovijesti, oženjen, s dvoje muške i troje ženske djece.¹³⁵

U vrijeme izbora 1865. nalazio se u činu bojnika pri upravnom odjelu Ličke pukovnije, a iz ovoga vremena sačuvana je i kvalifikacijska lista koja o njemu otkriva dodatne zanimljivosti. Tada je bio udovac sa šestero djece, od kojih je dvoje bilo zbrinuto (*versorgt*). Naveden je kao bojničkov sin bez vlastite imovine, ali uredan u ekonomskom smislu. Završio je gimnazijske škole u Senju, Grazu i Vinkovcima te se aktivno nastojao što više dodatno obrazovati kroz samoučenje. Savršeno se služio njemačkim i hrvatskim jezikom u govoru i pismu. Po fizičkom opisu bio je srednje jake građe, potpuno zdrav i sasvim pogodan za terenske napore i stručnu službu. Usprkos tome opisu, nije

¹³³ AT-OeStA/KA-Pers-CL-Grenze, kut. 537.

¹³⁴ Buczynski, „O povijesti otočke pukovnije i njenu autoru“, 11.

¹³⁵ HR-HDA-439-LGP, kut. 155.

se imao prilike dokazati u borbenom smislu, iako je u svibnju 1833. upućen u sklopu 1. otočkog bojnog bataljuna na Apeninski poluotok gdje se zadržao do sljedeće godine, ali je izvršavao dužnosti u skladu sa svojim tadašnjim položajem kadeta.

Za vrijeme boravka u Slunjskoj pukovniji djelovao je neko vrijeme kao zamjenik i potom pomoćnik političkog referenta, a zahvaljujući utjecaju toga položaja doprinio je širenju uzgoja voćaka na tome prostoru. Isto tako, 1848. izabran je za saborskog zastupnika te pukovnije ne samo voljom naroda, već i na temelju osobitog povjerenja koje je uživao kod dotičnog zapovjednika.

Za Bacha je u istoj ispravi navedeno da je na temelju dugogodišnje službe i marljivog učenja ovladao svim zakonima i propisima koji se odnose na vojnokrajški sustav, a bio je ujedno upoznat s ustrojem cjelokupne vojske. Raspolagao je izvrsnim znanjem o cjelokupnoj krajiškoj upravi, a posebno dobro se razumio u poljoprivredu, šumarstvo i računovodstvo. Pokazivao je neumornu marljivost iz vlastitog poriva i interesa za službu, postižući pritom najbolje rezultate. Imao je dobru sposobnost podučavanja i procjenjivanja svojih podređenih prema kojima je znao i korektno postupati. Pri držanju vrlo jasnih i tečnih usmenih izlaganja do izražaja je dolazilo njegovo brzo shvaćanje, točna spoznaja i vrlo dobro razrađen koncept.

Krasile su ga sljedeće osobine: vrlo dobro i vedro raspoloženje, odmjereni temperament, poštenje, čvrsti karakter s puno izdržljivosti i odlučnosti, puno karizme s dobro izgrađenim kapacitetom. Nadređenima je iskazivao poštovanje, pažljivost i odanost, podređenima dobronamjernost i pravednost, uživajući pritom njihovo puno povjerenje, a prema civilima se odnosio prikladno. Izvan službe bio je vrlo društven, ljubazan i otvoren, a općenito je u cijeloj pukovniji bio cijenjen i popularan.

Na temelju kvalifikacija i osobina kao što su poštenje, veliko znanje i neumoran žar zaslužio je preporuke za napredovanje na više položaje.¹³⁶ No, do daljnjeg napredovanja nije došlo. Prema prethodnoj odluci od 14. ožujka 1866. Bach je bio umirovljen. Ta odluka priložena je u mjesečnom iskazu Ličke pukovnije za travanj 1867., a u prethodnom mjesecu još uvijek je njegovo ime navedeno na poziciji upravnog bojnika. Prema popisu uzdržavanja (*Verpflegs Liste*) za siječanj 1867. doznajemo da mu je plaća (*Gage*) tada iznosila 105 forinti, a uz to je primao paušal za pisarije materijal (*Schreib-Pauschalle*) u iznosu od 15 forinti i 5 krajcara te paušal za uniformu (*Monturs-Pauschale*) od 18 forinti.¹³⁷ Umro je kao umirovljeni bojnik u Gospiću 21. veljače 1872. godine.¹³⁸

136 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1102.

137 HR-HDA-439-LGP, kut 158. Plaća mu je bila gotovo dvostruko veća u odnosu na plaću koju je primao kao upravni satnik. Ona je 1858. iznosila 58 forinti i 20 krajcara. HR-HDA-439-LGP, kut. 155.

138 Buczynski, „O povijesti otočke pukovnije i njenu autoru“, 11.

Ivan Šarić

Posljednji narodni zastupnik Ličke pukovnije bio je također vojni djelatnik upravnog odjela Ličke pukovnije. Prema kvalifikacijskoj listi iz 1865. natporučnik Ivan Šarić (*Johann Šaarić*) rođen je u Lovincu 1818.¹³⁹ kao krajiško dijete, a nije raspolagao nikakvom imovinom. Po vjeroispovijesti bio je katolik, oženjen i otac jedne kćeri koja je bila udana¹⁴⁰ u vrijeme njegovog izbora za saborskog zastupnika. Završio je normalnu školu, vjerojatno u Gospiću, ali uvijek je kroz predavanja i samoučenje nastojao steći dodatno obrazovanje prikladno za njegov položaj. Posjedovao je teorijska i praktična znanja o poljoprivredi, kao i neka vojna znanja koja je stekao dok je bio u dočasničkim činovima. Dobro je govorio njemački i hrvatski te se vješto i ispravno služio u pisanju obama jezicima.¹⁴¹

U dobi od samo 13 godina Šarić je 16. lipnja 1831. pristupio u vojsku, točnije u upravni odjel Ličke pukovnije gdje je počeo raditi na položaju satnijskog pisara,¹⁴² slično kao i zastupnici Skender i Guteša. U istoj je pukovniji do 1847. napredovao do čina narednika kad je premješten u Slunjsku pukovniju i unaprijeđen u krajiškog upravnog poručnika. Tamo se zadržao samo do 1851. kad se ponovno vratio u svoju matičnu Ličku pukovniju i u godinama do izbora u saborskog zastupnika napredovao do upravnog natporučnika. U vrijeme sastavljanja kvalifikacijske liste, dakle, 31. prosinca 1865., u vojnoj je službi proveo ukupno 34 godine, 6 mjeseci i 15 dana.¹⁴³

Po pitanju fizičkog stanja bio je srednje visine, jake tjelesne konstitucije i dobrog zdravlja. Njegove osobine uključivale su ozbiljnost, mirnoću, dobar karakter i jako puno karizme. Pretpostavljenima je iskazivao poštovanje, kolegama prijateljstvo, a prema podređenima je djelovao edukativno uz primjenu prikladne strogoće. U društvu je bio pristojan, a u cijeloj pukovniji uživao je status jako uglednog časnika.¹⁴⁴ Kao i neki ranije spomenuti lički zastupnici, Šarić se također spominje u novinama 1864. kao donator novčanih priloga za opremanje Narodnog muzeja u Zagrebu.¹⁴⁵

Kao ni Bach, Šarić se nije imao prilike iskazati u borbi s neprijateljem,¹⁴⁶ ali je zato bio potpuno prikladan za službu u krajiškoj upravi. Dvije godine bio je na poziciji

139 U potvrdi o premještanju naveden je također Lovinac kao mjesto, ali zato 1817. kao godina rođenja. HR-HDA-439-LGP, kut. 157.

140 U molbi datiranoj 7. srpnja 1859. i upućenoj Zemaljskom zapovjedništvu (*Kaiser Königliches Landes-General-Commando*) u Zagrebu traži se odobrenje za sklapanje braka s gospodicom Matildom (*Fraulein Mathilde*), kćeri upravnog natporučnika Ivana Šarića. Uz molbu su priloženi dokaz o čudorednosti (*Sittenzeugniß*), potvrda o krštenju (*Taufschein*) zaručnice i potvrda o krštenju mladoženje. Zbog nečitkog potpisa nije poznato ime i prezime zaručnika. HR-HDA-1180-GHS, kut. 95, 1859-III-24-17.

141 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1102.

142 U potvrdi o stupanju u službu (*Assent-Liste*) kao mjesto rođenja naveden je Smokrić, nedaleko Lovinca. HR-HDA-439-LGP, kut. 144.

143 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1102.

144 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1102.

145 „Narodni muzej“, Narodne novine, 9. 8. 1864., 3.

146 Iako u kvalifikacijskoj listi taj podatak nije naveden, njegovo ime spominje se u popisu odlikovanja pripadnika Ličke pukovnije u mjesečnom iskazu za listopad 1859. godine. Tada je kao pripadnik

upravnog pobočnika uz najbolje rezultate. U potpunosti je bio upoznat sa zakonima i njihovom primjenom, znao je izraditi dobar koncept, a vješt je bio i u obračunavanju. Općenito se isticao kao jako marljiva i uspješna osoba. Pokazao se prikladnim kandidatom za krajišku upravnu službu, ali i za tešku stožernu satniju (*bei der schwierigen Stabs-Compagnie*). Na temelju svojih sposobnosti i izvrsnosti u službi stekao je uvjete za napredovanje na poziciju pomoćnog satnika (*Hauptmann ad latus*), uživajući pritom prednost pred drugima istoga čina.¹⁴⁷

Franjo Kružić

U novinama *Domobran* objavljeni su rezultati izbora zastupnika vojnog komuniteta Karlobag. Na sjednici gradskog zastupništva, održanoj 11. lipnja 1865., jednoglasno je izabran Franjo Kružić, umirovljeni carski i kraljevski poreznik te mjernik Zagrebačke županije. Kako je u članku naznačeno, radilo se o osobi odanoj habsburškoj dinastiji koja je najbolje mogla zastupati interese domovine i svoga rodnoga mjesta, Karlobaga.¹⁴⁸ Iako informacije o njegovom profesionalnom usmjerenju na prvi pogled odvrću od pomisli da je Kružić imao veze s vojnim krugovima, vojni popisi otkrivaju da je on također ostvario živopisnu karijeru u vojsci.

U mjesečnim iskazima Ličke pukovnije on se posljednji put spominje 1852. na funkciji ubirača vinske daće (*Weindatz Obereinnehmer*) u sklopu upravnog odjela te krajiške jedinice. U svibnju iste godine bio je premješten u poreznu upravu u Lokvama na poziciju provizornog poreznika, čime i završava njegova karijera u vojsci.¹⁴⁹ U kvalifikacijskim listama spominje se u više navrata, a zadnje 1849. godine. U toj zadnjoj ispravi piše da je Franjo Vjekoslav (*Franz Aloys*) Kružić rođen 9. prosinca 1796. u Karlobagu,¹⁵⁰ bio je katoličke vjeroispovijesti, oženjen i otac dva sina¹⁵¹ iz prvog braka, od kojih je jedan u tome trenutku bio potporučnik u 1. banskoj krajiškoj pukovniji, kao

7. (gračanske) satnije u činu natporučnika naveden kao posjednik Odlikovanja za službu (*Dienstzeichen*) 1. stupnja. HR-HDA-439-LRNo1, kut. 29. Te zasluge mogle bi se dovesti u vezu sa Šarićevim angažmanom oko obilježavanja lokaliteta „Careva bukva“ (*Kaiserbuche*) kod mjesta Glogovo, nedaleko Gračaca. Ispod toga se stabla 7. svibnja 1775. car Josip II. (1765. – 1790.) odmorio prilikom napornog putovanja kroz lički planinski kraj. Godine 1857. poduzete su radnje s ciljem očuvanja uspomene na taj lokalitet, a upravo su glavne pripreme za podizanje spomenika u obliku piramide koji leži na četiri kugle postavljene na postolju od granita poduzeli satnik Aleksandar Sivković i upravni natporučnik Šarić. Na dan otkrivanja i blagoslova spomenika, 10. kolovoza 1857., Šarić je također održao prigodan govor. HR-HDA-881-ZR, inv. br. 619, Fortsetzung der Likaner Regimentsgeschichte; HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, Fortsetzung.

147 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1102.

148 „Zastupnici na budućem saboru“, *Domobran*, 21. 6. 1865., str. 1; „U Karlobagu, 12. lipnja. (Dopis)“, *Domobran*, 21. 6. 1865., str. 3.

149 HR-HDA-439-LRNo1, kut. 153.

150 U potvrdi o premještanju iz 1852. navedeno je da je rođen u Senju 1795., ali očito se radi o pogrešci. HR-HDA-439-LGP, kut. 153. U ostalim kvalifikacijskim listama naveden je Karlobag i 1796. godina.

151 Za drugoga sina navedeno je da se nalazi kod *Gefällen Wache* gdje je loše zbrinut, a u kvalifikacijskoj listi iz 1847. spominje se treći sin koji je očito do 1849. preminuo.

i dvije maloljetne kćeri u dobi od 7 i 3 godine. Bio je srednje, zdepaste tjelesne građe, dobroga zdravlja i obdaren mnogim prirodnim talentima.

Kružić je vojnu karijeru započeo u vrijeme francuske vlasti nad Ilirskim pokrajinama. Nakon što je 10. prosinca 1812. pristupio 25. linijskoj pješačkoj pukovniji u činu potporučnika, educirao se na francuskim vojnim obrazovnim ustanovama La Flèche i Saint-Cyr gdje je s odlikama apsolvirao humanističke predmete, matematiku, višu algebru, znanost o državama (*Staatenkunde*) i općenito političke znanosti te praktičnu filozofiju. Nakon ponovne uspostave austrijske vlasti nad Ilirskim pokrajinama Dvorsko ratno vijeće mu je izdalo potvrdu kojom su mu se priznali stečeni čin i stupanj obrazovanja.

Kružić je 1814. nastavio u činu potporučnika služiti u različitim postrojbama austrijske vojske: 6. stožernom pješačkom bataljunu, Ličkoj pukovniji, Njemačko-banatskoj krajiškoj pukovniji, zatim ponovno Ličkoj pukovniji i Linijskoj pješačkoj pukovniji br. 26 („König Wilhelm von Niederlande“). U posljednjoj jedinici ostao je do 15. listopada 1820. kad je prvi put napustio vojnu službu. Tijekom dvadesetih godina 19. stoljeća bio je zaposlen u Zadru kao službenik na dnevnicu (*Diurnist*) u poreznom uredu, zatim kao terenski inženjer i djelatnik katastra, a potom na funkciji 1. prisjednika (*Assessor*) u sklopu magistrata vojnog komuniteta Karlobag. Nakon toga ponovno se vratio u vojsku stupivši 1. kolovoza 1830. u upravni odjel Ogulinske pukovnije na poziciju agenta skladišta drva (*Holz Depoth Agent*) smještenog pored crkve Sv. Ambroza na ulazu u Senj. Potom je 1. ožujka 1837. premješten u Ličku pukovniju, točnije u svoj rodni Karlobag, gdje je, kao što je već ranije istaknuto, obnašao funkciju ubirača vinske daće sve do početka pedesetih godina XIX. stoljeća.¹⁵²

Kao ubirač vinske daće ostvarivao je godišnji prihod u iznosu od 470 forinti, od čega je 70 forinti iznosila naknada za smještaj (*Quartiergeld*), a za pravo uživanja ove službe morao je 1843. položiti gotovinski iznos od 400 guldena u Carsku i kraljevsku glavnu riznicu fonda za otkup državnog duga (*k. k. Staatsschulden-Tilgungs-Fonds-Hauptkasse*) u Beču. Od nepokretne imovine raspolagao je jedino „jako beznačajnim“ (*sehr unbedeutend*) sedmim dijelom očevoг vinograda smještenog na teritoriju Ličke pukovnije.

Zahvaljujući obrazovanju, Kružić se mogao pohvaliti bogatim znanjem. U govoru i pismu u potpunosti je vladao njemačkim, francuskim, talijanskim i hrvatskim te latinskim dovoljno za potrebe službe, a bio je sposoban prevoditi sa svih pet jezika. Posjedovao je teorijsko znanje o svim europskim državama, kao i drugim dijelovima svijeta, a praktično o Njemačkoj, cijeloj Austriji, Francuskoj, Italiji, Tirolu, Hrvatskoj, Dalmaciji, Slavoniji, Srijemu, Banatu, dijelu Mađarske, cijelom Primorju, Iliriji i dijelu Bosne.

U pogledu ponašanja u službi zabilježen je podatak da su Kružić i kontrolor vinske daće (*Weindaz Oberamts Kontrollor*) Matija (*Mathaeus*) Marković dobili opomenu od zapovjedništva brigade zbog lošeg vladanja (*minderempfehlenden Konduite*) 1848.,

152 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1137; HR-HDA-439-LGP, kut. 153.

upravo kad je Kružić prvi puta obnašao dužnost saborskog zastupnika Karlobaga.¹⁵³ Ipak, 1849. Kružićevo ponašanje ocijenjeno je prilično pozitivno. U službi se prema pretpostavljenima i podređenima odnosio na primjeren način, a po pitanju revnosti, upotrebe, urednosti i pouzdanosti u poslovanju i aktivnostima nije bilo razloga za kritiku. U obračunskim poslovima bio je sposoban i pouzdan te nije imao nikakvih mana.¹⁵⁴

Zanimljiva je činjenica da je uoči Kružićeva odlaska iz ureda vinske daće, točnije 1. svibnja 1852., na poziciju provizornog kontrolora vinske daće primljen Juraj (*Georg*) Kružić. Radilo se o osobi u dobi od 48 godina koja je iza sebe već imala nešto više od 27 godina službe u vojsci.¹⁵⁵ Godine 1834. na tom istom položaju spominje se Ivan Krstitelj Kružić (*Johann Baptist Kruxich*), rođen 26. lipnja 1765. u Karlobagu, koji je imao četiri sina, od kojih je najstariji u tome trenutku bio na položaju agenta u skladištu kod Sv. Ambroza, dvojica su se nalazila u Dalmaciji, a četvrti je bio kapelan u Kranjskoj.¹⁵⁶ Očito je Franjo bio taj najstariji sin, a velika je mogućnost da je upravo Juraj bio jedan od njegove mlađe braće. Čini se, stoga, da je obitelj Kružić ostvarila svojevrstni monopol pri popunjavanju pozicija u karlobaškom uredu vinske daće, a svoj utjecaj širili su i u drugim mjestima, o čemu svjedoči spominjanje stanovitog Bonifaca Kružića na položaju kontrolora u Senju 1853. godine.¹⁵⁷

Tijekom pedesetih i šezdesetih godina XIX. stoljeća do izražaja je došlo i Kružićevo crtačko umijeće. Tih godina producirao je cijeli niz grafičkih djela, poput prikaza grbova Ilirskih pokrajina, zatim litografije posvećene banu Jelačiću prilikom njegova dolaska u Karlobag 1851. godine, spomen liste posvećene biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, kao i karata s prikazima hrvatskih i susjednih zemalja te Jadranskog mora.¹⁵⁸ Iz novina doznajemo o Kružićevoj marketinškoj aktivnosti, odnosno naporima u potrazi za pretplatnicima na njegova djela. Na popisu nekolicine osiguranih pretplatnika za njegovu kartu Trojedne kraljevine sa susjednim zemljama iz 1861. našao se još jedan zastupnik iz Karlobaga, Ljudevit Slamnik (*Slamnig*), tada gimnazijski učitelj u Rijeci.¹⁵⁹ Godine 1862. Kružić je u novinama istaknuo svoju namjeru izdavanja nove karte („morovida“) Jadranskog mora za koji je osigurao novčanu potporu u iznosu od 100 forinti od bana Šokčevića kome je ovo djelo trebalo i biti posvećeno.¹⁶⁰

153 Ban Jelačić imenovao ga je članom odbora za izradu osnova buduće hrvatske vlade, za uređenje sabora i zastupanja te županija, gradova i općina. *Saborske novine*, 17. 6. 1848, 4. Iste godine kao zapovjednik narodne straže u Karlobagu Kružić je sudjelovao u pripremi proslave povodom imenovanje bana Jelačića kraljevim namjesnikom. „Iz Baga (u Primorju)“, *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, 19. 10. 1848, 3.

154 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1137.

155 HR-HDA-439-LGP, kut. 153.

156 AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal, kut. 1137.

157 „Zvanična čast“, *Carstvo-kr. službene narodne novine*, 22. 10. 1853., 1.

158 Detaljnije o njegovom umjetničkim opusu usp.: „Izložba“, *Domobran*, 29. 8. 1864., 1.; „KRUŽIĆ, Franjo Vjekoslav“.

159 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 12. II. 1862., 1. Više o toj karti vidi: Pugelnik, „Prikaz hrvatskih i susjednih zemalja“, 57-73.

160 „Trojedna kraljevina“, *Narodne novine*, 13. 12. 1862, 2.

Kao i drugi lički zastupnici, Kružić se također istaknuo dobrotvornim i humanitarnim radom, o čemu se mogu naći tragovi u novinama. Primjerice, 1863. spominje se kao podupirući član Narodnog zemaljskog glazbenog zavoda u Zagrebu s mjesečnim iznosom od 50 krajcara,¹⁶¹ a 1866. donirao je 12 forinti za izradu spomenika Stanka Vraza.¹⁶² Nakon bitke kod Custozze, 24. lipnja 1866., pristao je primiti jednog ranjenog ili bolesnog austrijskog časnika u svoju kuću na besplatan smještaj i besplatnu „podvorbu“.¹⁶³ U članku koji je prenio tu vijest, kao i u osmrtnici objavljenj u *Narodnim novinama* 1869., Kružić je ovjenčan i plemićkom titulom najniže razine – „plemeniti“. Umro je od upale pluća u 73. godini života, samo osam dana nakon što je sahranio suprugu Karolinu, rođenu Scherbovu, s kojom je bio u braku 34 godine. Pokopan je na groblju kraj kapele sv. Tome Apostola na sjevernom dijelu Nove Vesi.¹⁶⁴

Zaključak

Cilj ovoga rada bio je prikazati biografske podatke o ličkim zastupnicima koji su sudjelovali u raspravama dvaju sabora Trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije održanih šezdesetih godina XIX. stoljeća. Na temelju analize vojnih popisa i suvremenih novina izdvojeni su osobni podatci o tim zastupnicima koji otkrivaju da se radilo o obrazovanim, izuzetno marljivim i ambicioznim pojedincima koji su ostvarili uspješne karijere u svojim profesijama. Mnogi od njih bili su ugledne, popularne i karizmatične osobe, što je zasigurno igralo važnu ulogu pri njihovom izboru za saborske zastupnike.

Pri oblikovanju njihovih političkih stajališta svakako se u obzir trebaju uzeti njihova profesionalna usmjerenja. Kao pripadnici vojnih struktura odlučno su branili očuvanje vojnokrajiškog sustava kao jamstvo sigurnosti i stabilnosti, dok su kao trgovci tražili njegovo ukidanje, čime bi se i uklonile sve prepreke širenju trgovine na krajiškom prostoru. Iako vojnokrajiški sustav nije bio kompatibilan s trgovačkim interesima, on nije bio glavni i jedini razlog teškog stanja na ličkom prostoru. Gospodarske mogućnosti bile su prilično limitirane zbog reljefnih i klimatskih obilježja ovoga kraja, a u takvim okolnostima vojna profesija otvarala je mogućnost osiguravanja redovitih prihoda, a u određenim slučajevima čak i blagostanja.

Usprkos suprotstavljenim političkim gledištima, između pojedinih zastupnika mogu se uočiti razne dodirne točke, poput dobrotvornog i humanitarnog rada te domoljubnih interesa. Zajednička im je bila i predanost svojim profesijama, bilo da se radilo o trgovcima, obrazovnim, vojnim ili vojno-upravnim djelatnicima, pomoću kojih su ostvarili životne pogodnosti i društveni prestiž. S obzirom na uspjehe koje su ostvarili na poslovnom planu, ne treba ni čuditi što su upravo i kroz prizmu svojih

161 „Zemaljski glazbeni zavod“, *Narodne novine*, 31. I. 1863., 3.

162 *Narodne novine*, 9. 7. 1851., 2.

163 „Domoljubni darovi“, *Narodne novine*, 24. 6. 1866., 1.

164 *Narodne novine*, 4. 8. 1869., 2.

profesija oblikovali određene političke stavove, prvenstveno one koji su se odnosili na pitanje očuvanja ili ukidanja vojnokrajiškog sustava kao uvjeta za bolju budućnost ličkoga kraja i njegovih stanovnika.

Izvori i literatura

Arhivski izvori

- AT-OeStA/KA-Pers-CL-Militär-Grenzpersonal: Austrija, Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Conduitlisten, Militär-Grenzpersonal (dostupno i na <https://www.familysearch.org>, pristup ostvaren 4. 10. 2024.).
- AT-OeStA/HHStA-MdÄ-IB: Austrija, Österreichisches Staatsarchiv/Haus- Hof- und Staatsarchiv, Ministerium des Äußern, Informationsbüro.
- HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb
- fond 439, Lička graničarska pukovnija
 - fond 440, Otočka graničarska pukovnija
 - fond 477, Razni ratno-povijesni spisi
 - fond 881, Zbirka rukopisa
 - fond 1180, Generalkomanda za Hrvatsku i Slavoniju

Objavljeni izvori

- Cuvaj, Antun. *Grada za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, svezak III.: *Od 2. ožujka 1835. do 31. prosinca 1851.*, drugo ispravljeno i popunjeno izdanje. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1910.
- Cuvaj, Antun. *Grada za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, svezak IV.: *Od 31. prosinca 1851. do 20. listopada 1860.*, drugo ispravljeno i popunjeno izdanje. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1910.
- Hübler, Franz. *Militär-Oekonomie-System der kaiserlichen königlichen österreichischen Armee*, svezak 15. Beč: J. Geistinger'schen Buchhandlung, 1822.
- Kolak Bošnjak, Arijana; Markus, Tomislav; Matković, Stjepan, prir. *Hrvatski sabor 1861.: zaključci i drugi važniji spisi*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018.
- Markus, Tomislav, prir. *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine. Izabrani dokumenti na njemačkom*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009.
- Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthums für 1861 – 1862*. Beč: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1862. On-line verzija. Pristup ostvaren 10. 6. 2020. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MilitarAlmanachSchematismus_1861-1862/?pg=0&layout=s.
- Statistische Übersichten über die Bevölkerung und den Viehstand von Österreich nach der Zählung vom 31. Oktober 1857*. Beč: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1859.

Tisak

- (tiskovine preuzete s internetskog portala „Stare hrvatske novine“, pristupi su ostvareni između 3. lipnja i 3 srpnja 2020. godine. <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Default.aspx>)
- *Banovac* (Petrinja), 1890., 1893., 1898.

- *Branik* (Sisak), 1871.
- *Branislav* (Osijek), 1878., 1879.
- *Carsko-kr. službene narodne novine* (Zagreb), 1853., 1860.
- *Domobran* (Zagreb), 1864., 1865., 1866.
- *Dom i svijet* (Zagreb), 1894.
- *Hrvatska* (Zagreb), 1871.
- *Naša sloga* (Pula), 1908.
- *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske/Narodne novine* (Zagreb), 1848., 1851., 1852., 1853., 1861., 1862., 1863., 1864., 1866., 1867., 1868., 1869., 1882., 1883., 1884., 1885., 1887., 1888., 1890., 1891., 1892.
- *Pozor* (Zagreb), 1860.
- *Primorac* (Kraljevica), 1871., 1876., 1877., 1878.
- *Saborske novine* (Zagreb), 1848.
- *Sloga* (Zagreb), 1871.
- *Slovinac* (Dubrovnik), 1880.
- *Sriemski Hrvat* (Vukovar), 1886.
- *Zatočnik* (Sisak), 1870.

Literatura

- Balić, Juraj. „Krajišnici u Austrijsko-sardinijskom ratu 1859. godine“. *Povijesni prilozi* 42 (2023), br. 64: 385-412.
- Bogdanov, Vaso. „Uloga Vojne krajine i njenih zastupnika u Hrvatskom saboru 1861“. *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 3 (1961): 59-214.
- Brlić, Ivan. „Stožerno mjesto Ličke pukovnije“. U: *Gospić: Grad, ljudi, identitet*, ur. Željko Holjevac. Zagreb; Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2013, 135-160.
- Buczynski, Alexander. „O povijesti otočke pukovnije i njenu autoru“. U: Franz Bach, *Povijest Otočke pukovnije: o nastanku ovoga kraja, njegovim žiteljima i njihovim sudbinama*, ur. Milan Kranjčević, prev. Manuela Svoboda. Otočac; Zagreb: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke; Hrvatski institut za povijest; 2010, 9-13.
- Deák, István. *Beyond Nationalism. A Social & Political History of the Habsburg Officers Corps, 1848-1918*. New York; Oxford: Oxford University Press, 1990.
- Flego, Višnja; Majnarić, Ivan. „Kružić, Franjo Vjekoslav“. U: *Hrvatski biografski leksikon* (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristup ostvaren 19. 7. 2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kruzic-franjo-vjekoslav>.
- Franković, Dragutin, ur. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958.
- Fras, Franz de Paula Julius. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, prev. Zlata Derossi; prijevod redigirao, preveo latinske tekstove i prepjevao njemačke stihove Anton Benvin. Gospić: Ličke župe, 1988.
- Grahovac-Pražić, Vesna. „Obrazovanje u Gospiću nekad i sad“. U: *Gospić: Grad, ljudi, identitet*, ur. Željko Holjevac. Zagreb; Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2013, 419-434.
- Gross, Mirjana. *Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji: 1850-1860*. Zagreb: Globus, 1985.

- Gross, Mirjana; Szabo, Agneza. *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus, 1992.
- Holjevac, Željko. *Gospić u Vojnoj krajini (1689. – 1712. – 1881.)*. Samobor: Hrvatski zemljopis, 2002.
- Horvat, Josip. *Politička povijest Hrvatske. Prvi dio*. Drugo izdanje. Zagreb: August Cesarec, 1990.
- Iveljić, Iskra. *Očevi i sinovi. Privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*. II. izdanje. Zagreb: Leykam international, 2007.
- Jászi, Oscar. *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*. Chicago: The University of Chicago Press, 1920.
- Kolak Bošnjak, Arijana. „Vojni bjegunci 1848./1849. godine“. *Povijesni prilozi* 37 (2018), br. 55: 231-250.
- Lokmer, Juraj. „Andrew Arhibald Paton: Lika i Senj u putopisu iz 1849. godine“. *Senjski zbornik* 45 (2018): 345-428.
- Ljubović, Enver. *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*. Zagreb: Medgrad, 2003.
- Mataija, Ivica, ur. *Leksikon Ličana*. Gospić: Državni arhiv u Gospiću, 2017.
- Močanin, Fedor; Valentić, Mirko. *Vojna krajina u Hrvatskoj*. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1981.
- Pavličević, Dragutin. „Hajdučija u Hrvatskoj 60. godina 19. stoljeća“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 20 (1987): 129-158.
- Perić, Ivo. *Hrvatski državni sabor 1848.-2000. Prvi svezak: 1847.-1867*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Hrvatski državni sabor; Dom i svijet, 2000.
- Prister, Boris. „Novac, medalje i odlikovanja u Hrvatskoj 1848-1849. godine“. U: *Godina 1848. u Hrvatskoj (katalog izložbe)*, ur. Jelena Borošak-Marijanović. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1998, 56-61.
- Pugelnik, Iva Katarina. „Prikaz hrvatskih i susjednih zemalja na karti Trojedne Kraljevine Franje Vjekoslava Kružića“. *Historijski zbornik* 74 (2021): 57-73.
- Rothenberg, Gunther Erich. *The Military Border in Croatia, 1740-1881. A Study of an Imperial Institution*. Chicago, London: University of Chicago Press, 1966.
- Rothenberg, Gunther Erich. „The Struggle over the Dissolution of the Croatian Military Border, 1850- 1871“. *Slavic Review* 23 (1964), br. 1: 63-78.
- Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskog naroda*, svezak 2. Split: Marjan tisak, 2004.
- Valentić, Mirko. „Hrvatsko-slavonska Vojna krajina 1790–1881“. U: *Vojna krajina: povijesni pregled, historiografija, rasprave*, ur. Dragutin Pavličević. Zagreb: Liber; Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1984, 57-92.
- Valentić, Mirko. *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest; Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske; Školska knjiga, 1981.
- Valentić, Mirko. „Vojna krajina u austrijskoj politici 1849. – 1860.“ *Časopis za suvremenu povijest* 10 (1978), br. 2: 43-68.

SUMMARY

Parliamentary representatives of the Lika Regiment in the 1860s

The adoption of the October Diploma on October 20, 1860 marked the end of neo-absolutism and the introduction of a new structure of government in the Austrian Empire. The Parliament (Sabor) of the Triune Kingdom of Croatia, Dalmatia, and Slavonia convened the following year. Representatives from the Croatian-Slavonic Military Frontier were also allowed to attend the sessions, with the condition that they only participate in discussions concerning the relationship of the Triune Kingdom with the Kingdom of Hungary and the Austrian Empire. However, this did not prevent the representatives from submitting a petition to the ruler demanding that the military system be completely abolished and constitutional order be introduced in that area. The Emperor and King Francis Joseph I granted neither this request nor many others presented by representatives, recognizing only the fact that the Frontier region was an integral part of the Triune Kingdom and promising that that territory would soon be completely unified with the motherland of Croatia. However, in 1866, during the session of the new Parliament, the ruler again refused the request to abolish the military system, explaining that this move would seriously threaten the defensive strength of the entire Empire. This paper provides biographical information about the representatives from the area of the Lika Regiment, who participated in the sessions of those two parliamentary terms. The structure of these representatives changed considerably during these few years; and their political views, primarily of the issue of maintaining the military system, were largely influenced by their professions. These included traders, educational workers, and various military personnel. Information provided by primary sources, such as military lists and contemporary newspapers, revealed the personal profiles of the men in question, enabling us to determine whether or not they truly deserved the honor of being elected as parliamentary representatives.

Keywords: Military Frontier; Lika Regiment; representatives; Parliament (Sabor) of the Triune Kingdom; 19th century